

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Кафедра педагогіки і психології дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА**

Виконала:

Бикова Юлія Олександрівна

магістрантка спеціальності

012 «Дошкільна освіта»

ОПП «Дошкільна освіта»

Науковий керівник:

Заїка Олена Яківна,

к.п. н., ст.викладач

Допущено до захисту

« » 2022 р.

Завідувач кафедри

_____ Загородня Л.П.

Дата захисту: «___» _____ 2022 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Глухів - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	8
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку.....	8
1.2. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з декоративно-прикладним мистецтвом.....	15
1.3. Педагогічні умови формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.....	30
Висновки до розділу 1.....	43
Розділ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА.....	46
2.1. Вивчення стану сформуваності мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	46
2.2. Система роботи з впровадження педагогічних умов формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	61
2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з формування мистецько- творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку	71
Висновки до розділу 2	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	78
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Базовий компонент дошкільної освіти визначає державні вимоги до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку. У Базовому компоненті дошкільної освіти взаємозв'язані цінності дошкільної освіти, її напрями та процес формування досвіду дитини в різних видах діяльності. Це забезпечує освітній результат – компетентність дитини старшого дошкільного віку, основна ідея якої полягає у формуванні особистості, здатної в умовах сучасного життя діяти адекватно, застосовувати набуті знання і досвід у нових умовах.

Формування та розвиток компетентностей є наслідком навчання та результатом здобуття освіти певного рівня (Т.Піроженко, О.Половіна), що дає змогу особистості у потрібний момент мобілізувати власні зусилля у конкретній діяльності та реалізувати її.

За потреби, у різних контекстах, залежно від інтересів, запитів та умов різних видів діяльності, дошкільник має бути здатним використовувати власний ресурс (певний тип компетентності) для втілення цілей та завдань. Тобто, компетентним він стає у процесі освіти та виховання, досягаючи належного рівня особистісного розвитку та досвідченості.

Поряд з увагою вчених до розвитку різних видів компетентностей, актуальності в умовах зниження рівня естетичної та загальної культури людства набуває формування мистецько-творчої компетентності дошкільника.

Цей вид компетентності тісно пов'язаний із завданнями художньо-естетичного розвитку дошкільників. Удосконаленню його змісту, пошуку ефективних методів і прийомів реалізації присвячено праці та методичні розробки Г.Беленької, А.Богущ, О.Дронової, О.Кононко, Н.Лисенко та ін.

Так, у Концепції художньо-естетичного виховання визначено основну мету освіти, яку спрямовано на естетичне виховання та всебічний розвиток

людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей [43, с.1-5].

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у працях видатних українських педагогів та діячів освіти Л.Артемової, Г.Ващенко, Н.Ветлугіної, Т.Комарової, В.Котляра, О.Рудницької, О.Михєєвої та багатьох інших.

Важливе місце в естетичному вихованні належить мистецтву. Мистецтво (його засоби, види, форми) дає змогу дитині краще пізнати довкілля і саму себе, завдяки спогляданню, емоційному переживанню, сприйманню, розумінню, усвідомленню тощо. Внаслідок цього розвивається мислення, засвоюються знання, поняття, накопичується досвід, формується дитяча уява, естетичний світогляд, що своєю чергою є «матеріалом» для творчості. Учені однак не погоджуються у тому, що художня діяльність у дошкільному віці є творчою для самої дитини, оскільки, завдяки залученню до практичного мистецтва, вона успішно може проявити свій особистісний потенціал, продемонструвати знання про довкілля, естетичні ставлення та почуття, уміння, навички, здатності, риси характеру та ін., перетворюючи таким чином себе та світ навколо.

Вчені акцентують на важливості інтеграції різних видів мистецтв в освітній роботі дошкільного закладу. Сприймання та розуміння художніх творів, вивчення і усвідомлення мови різних видів мистецтв дають змогу малюкові перевтілюватися та реалізовувати власні ідеї у різних формах творчості.

Саме тому основні завдання сучасної освітньої системи спрямовані на формування мистецько-творчої компетентності дітей. Дошкільний заклад спрямовує свої зусилля на те, щоб створити педагогічні умови, які б сприяли формуванню мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Вирішення цих завдань можливе за умов залучення дітей до декоративно-прикладного мистецтва, у процесі чого відбувається емоційно-почуттєвий, культурно-творчий розвиток особистості.

Педагогічний потенціал декоративного мистецтва обумовлений його здатністю: розбудити в дітях іскру творчості, допомогти їм усвідомити себе і своє прагнення творити; сформувати художньо-естетичне ставлення до дійсності, художнього пізнання світу та його образної оцінки; сформувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва; розвинути здібності до декоративної творчості, оволодіння основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва [81, с.33].

Процес художнього сприйняття мистецьких цінностей вимагає знання «мови» мистецтва, розвинених здібностей і смаку, естетичного досвіду, здатність людини вдосконалювати власну почуттєву культуру, підвищувати рівень естетичного судження. Для цього використовуються різні види декоративного мистецтва: ткацтво, кераміка, деревоороництво, писанка, мотанку, витинанку, вишивку, іграшка та ін.

З огляду на це темою нашого дослідження ми обрали ***«Педагогічні умови формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва»***.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

Об'єкт дослідження: процес формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва буде проходити ефективніше за таких педагогічних умов:

1. Використання педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва з урахуванням його виховних та розвиваючих можливостей;

2. Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу у процесі формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

3. Оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

4. Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

2. Виявити рівень сформованості мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

3. Обґрунтувати й експериментально апробувати комплекс педагогічних умов формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

4. Розробити практичні рекомендації для вихователів і батьків з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

Для вирішення поставлених завдань використовували такі методи дослідження:

теоретичні: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та класифікація зібраної інформації, узагальнення отриманих даних, синтез рекомендацій та висновків з проблеми дослідження;

емпіричні: діагностика рівня сформованості мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку, спостереження, бесіди з дітьми, педагогічний експеримент.

Наукова новизна дослідження: обґрунтовано критерії й показники рівня сформованості мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовано комплекс педагогічних умов формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

Практичне значення дослідження: науково обґрунтовано систему роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва, а також розроблено рекомендації для вихователів і батьків з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Структура роботи. Магістерська робота складається: зі вступу, двох розділів, рекомендацій, висновків, списку використаних джерел (90 найменувань), 10 додатків, 4 таблиці, 2 рисунки.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку

Цінності дошкільної освіти зосереджені на забезпеченні подальшої адаптації дитини до умов навчання у школі та соціалізації загалом. Значущими стають знання й можливості змінюватись, активно діяти, приймати рішення. Стандарт дошкільної освіти наголошує на важливості ефективності освітньої діяльності, результатом якої має стати сформована загальна компетентність дитини старшого дошкільного віку [78].

Проблемі загальної компетентності присвячено розвідки вчених (Л.Артемова, А.Богущ, Н.Гавриш, О.Кононко, Т.Піроженко, О.Савченко та ін.), які тлумачать поняття «компетентність», виокремлюючи її типи (базові, життєві, особистісні, ключові, інтелектуальні та ін.).

Термін «компетентність» розуміють як «здатність діяти» у певній сфері активності. При цьому здібності, досвід та досягнення вважають показниками розвитку та сформованості конкретного типу компетентності, синтез яких утворює своєрідну систему характеристик особистості. Такий комплекс інтегрованих ознак постійно змінюється та поглиблюється, поєднуючи у такий спосіб комбінації індивідуальних цінностей, якостей, здатностей [78].

Формування та розвиток компетентностей є наслідком навчання та результатом здобуття освіти певного рівня (Т.Піроженко, О. Половіна). Це дає змогу за необхідності мобілізувати зусилля у конкретній діяльності.

Загальна компетентність є результатом дошкільної освіти та особистісним надбанням дитини, відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку

особистості: емоційно-ціннісного ставлення; сформованості знань, умінь та навичок; здатності до активного, творчого використання набутого досвіду.

Дошкільник компетентним стає у процесі освіти та виховання, досягаючи належного рівня особистісного розвитку та досвідченості.

Поряд з увагою вчених до розвитку різних видів компетентностей, актуальності в умовах зниження рівня естетичної та загальної культури людства набуває значення формування мистецько-творчої компетентності дошкільника.

Мистецько-творча компетентність — здатність дитини реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал з метою отримання результату власної творчої діяльності на основі розвинених емоцій до видів мистецтва, елементарного застосування мистецько-творчих навичок під час освітньої та самостійної діяльності.

Цей вид компетентності тісно пов'язаний із завданнями художньо-естетичного розвитку дошкільників. Удосконаленню його змісту, пошуку ефективних методів і прийомів реалізації присвячено праці та методичні розробки Г. Беленької, А. Богуш, О. Дронової, О. Кононко, Н. Лисенко та ін.

Сформованість знань передбачає наявність елементарних уявлень про види мистецтва, розуміння мистецтва як результат творчої діяльності людей мистецтва, виявлення інтересу до видів мистецтва, впізнавання знайомих творів, прояв до них особистого ставлення, висловлення враження від мистецтва, інтерпретація творів. Дитина емоційно реагує на художній образ, виокремлюючи в ньому засоби художньої виразності. Сформованість знань в царині мистецтва означає вирізнення специфіки образу декоративно-прикладного мистецтва, розуміння призначення зображувальних матеріалів, атрибутів для образотворчої діяльності; здатність до реалізації творчого задуму за їх допомогою.

Емоційно-ціннісне ставлення передбачає емоційну реакцію на прояв краси в навколишньому світі, прояв оцінки до мистецьких творів, виявляє

інтерес до мистецької діяльності (художньо-продуктивної), з бажанням входить в творчу діяльність.

У нормативних документах вона пояснюється як «здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва [3].

До навичок в мистецтві належать: усвідомлення яскравості образу, змісту твору з кольорами, композицією, формою, знаходження простої аналогії між життям і змістом твору, використання здатності споглядати і услуховуватися в довкілля для бачення краси у побуті та мистецтві, набувати художньо-продуктивного досвіду мистецької діяльності; володіння доступними техніками та відображення ними життєвих вражень та почуттів.

Дитина виявляє вміння використовувати техніки декоративно-прикладної діяльності, експериментує з матеріалами, створює художній образ, співпрацює з ровесниками під час художньо-продуктивної діяльності, демонструє досвід мистецьких дій у самостійній художній діяльності, обмірковує з іншими свій мистецький досвід, враження, ставлення до мистецької діяльності.

«Мистецько-творча» компетентність сполучає два поняття - «мистецтво» та «творчість». Мистецтво характеризує художню діяльність людини, в основі якої є художній образ. Художній образ втілюється за допомогою художніх засобів.

Сьогодні мистецтво утворює систему видів, котрі виокремлюються (декоративне, образотворче, живопис, скульптура тощо), що розширює межі художнього сприймання та самовираження кожної особистості. З одного боку дитина розпізнає художні образи різних видів мистецтв, а з іншого – намагається самостійно їх продукувати і зображати за допомогою доступних їй художніх форм, технік, засобів. Малюки наповнюють світ образами своїх уявлень, фантазувань, втілюють персонажів казок, зображають життя у грі,

театрі, рухах, що варто розглядати як основу елементарних художньо-естетичних здібностей.

Мистецтво дає змогу емоційно-чуттєво, естетично бачити довкілля, відчувати його художнє багатство та красу, та принагідно «перевіряти» себе у творенні власних образів, фантазій. О. Половіна з цього приводу підкреслює важливість мистецтва як засобу (мистецької освіти) збагачення її особистісного досвіду [67].

Різні види мистецтва сприяють кращому розумінню, оцінці дійсності, формуванню художнього світогляду та розвитку свідомості. Дошкільник може діяти за зразком, на творчому рівні. Це забезпечує гармонійне поєднання рушійних сил активності, спрямованих на здобуття знань, умінь, навичок.

Мистецтво містить естетичні відчуття (споглядання, милування, враження, насолода, задоволення) та художню діяльність (мистецьку творчість). Між собою їх вирізняє мислення образами – поняттями, що є основними в системі естетичних знань. Зокрема, «художня діяльність – специфічна за своїм змістом і формами вираження активність, спрямована на естетичне опанування світу за допомогою мистецтва» [49].

Пізнання мистецтва проявляється спершу через чуттєво-емоційні реакції, а згодом розрізнення частин (характеристик, особливостей, рис) художнього образу, а тоді його монолітне розуміння (формування цілісного уявлення). Власне дитяче цілісне знання про предмет (явище, об'єкт) довкілля стає узагальненим та інтегрованим, синтезуючи способи, форми та інструменти мислення. На думку О. Дронової, існує міцна залежність між художнім сприйманням та мисленневою діяльністю дошкільника, зокрема у вмінні аналізувати та синтезувати художні твори та здатності розуміти окремі види мистецтв [26].

Сприймання та пізнання художніх образів дітьми має свої особливості: вони легко упізнають зображуваний предмет (об'єкт, явище), класифікують його.

Засвоєння мистецтва старшими дошкільниками пов'язане із емоційними враженнями, переживаннями і досвідом спостереження.

Водночас для художнього розвитку особистості дошкільника важливими є цілісність та поетапність удосконалення наочно-образного, наочно-дійового, логічного мислення, що означає необхідність використання та інтегрування наукових та мистецьких засобів у період дитинства, котрі мають доповнюватися відчуттями, емоціями, дослідженнями та експериментуваннями [78].

«Митцем» є кожна дитина, позаяк вона художньо-естетично, емоційно відчуває предмети довкілля і поступово усвідомлює їхню сутність, не обов'язково відтворюючи їх у зовнішній формі. Малюк невимушено і природно позиціонує себе як споглядач, мислитель, дослідник, художник, творець, виявляючи таким чином своє ставлення до світу. Пізнання довкілля в усій красі дає йому змогу відчувати, що й «світ» позитивно ставиться та розуміє його.

Власне художньо-естетичне (мистецьке, чуттєве) сприймання світу (бачення ознак, особливостей, деталей, своєрідності і краси форм, поєднання фарб, звуків тощо) разом з раціональним уможлиблюють нагромадження образів-понять в уяві дітей, що своєю чергою є необхідною передумовою набуття досвіду. Для наповнення досвіду потрібно підтримувати дитячий світ вигадок, таємниць, загадок, забезпечуючи особливу реальність.

Це означає, що розвиток мистецько-творчої компетентності дошкільників має орієнтуватися на художньо-естетичне сприймання та пізнання, творче самовираження, а також поєднувати реалістичні характеристики образів.

Отож, у дошкільному віці наукове і художнє пізнання тісно переплетені, що дозволяє дітям краще сприймати та розуміти складні художньо-естетичні образи, засвоювати адекватні знання, поглиблювати уявлення про навколишній світ, а симбіоз науки і мистецтва стає передумовою для творчості. Практична участь дитини у творенні художнього

образу дає їй змогу самовиражатися. Тому потрібно забезпечувати пізнання та використання засобів художньої мови: властивостей різних матеріалів (фарб, паперу, тканини, глини, пластиліну, піску, воску тощо), висловлювання суджень, міркувань тощо [68].

Вихователь має сприяти розумінню дошкільниками понять «мистецтво», «особа художника», «мова мистецтва»; створювати умови для збільшення досвіду «спілкування» з мистецькою красою; практично заохочувати та залучати дітей до опанування мови різних мистецтв [27], тобто уможлилювати художньо-естетичний розвиток дошкільників, рухаючись від простих уявлень до узагальнень, від сприймання цілісного художнього образу до розуміння його внутрішнього змісту, в тому числі типового і відмінного [49].

Показник когнітивного та особистісного розвитку - творча уява є універсальною здатністю, удосконалюючись, стає ніби «особливою діяльністю», що спрямована на перетворення дитиною довкілля, творення ідей та образів. З цих позицій творчість наявна у різних видах дитячої активності (художньо-продуктивній, пізнавальній та ін.). Поряд з цим творчість дитини має принципові відмінності від творчості дорослих людей. Для дорослого її метою є реальний результат (книги, картина, машина, виріб тощо). Для дитини – це лише побічний продукт основного результату – творення власної особистості, пристосування себе до оточення. Творча дитина здатна бачити, відчувати, милуватися красою світу. Окрім цього, для неї характерні такі риси: інтелектуальний потенціал; допитливість; ініціативність; самостійність, прагнення до самовираження, віра у свої сили; наполегливість; передбачення; оригінальність, нестандартні рішення; високий рівень мовленнєвої виразності, багатий словниковий запас; почуття справедливості, потяг до лідерства, почуття гумору та ін. [35].

Особливістю дитячої творчості є її загальність. Вона властива всім дітям без виключення, є невід'ємним атрибутом становлення їхньої особистості [74].

Для дошкільного віку показною є певна послідовність творчої активності:

- бажання діяти, пізнавати, вирішувати проблеми через постійні питання, експериментування, дослідження, конструювання, послуговування методом спроб і помилок;
- виокремлення елементарних частин, деталей;
- розуміння задачі, аналіз, обдумування, передбачення розв'язків, прийняття рішення;
- знаходження відповіді, досягнення результату [12].

Каньоса Н. Г. розглядає творчість у процесуальному (етапи, стадії, результати процесу діяльності) та особистісному (здібності, характеристики, мотиви, інтереси, емоції та ін. суб'єкта) аспектах. Вона не заперечує важливість досвіду (сформованості психічних процесів, здібностей, знань, умінь та навичок), котрий забезпечить успішне здійснення дитиною творчого процесу та реалізацію задуму в цілому [35].

Творча художня діяльність – це відмова від стереотипів сприйняття та відображення, відкриття нових сторін уже засвоєного матеріалу, це постійний пошук тем, ідей, засобів їх реалізації в мистецтві.

У сфері художньо-естетичної діяльності творчість є засобом досягнення поставленої мети. Це дає змогу дитині застосовувати власний досвід естетичного спілкування, емоційної пам'яті, художніх здібностей (художньо-естетичний потенціал) у діяльності. Тому в психолого-педагогічній літературі щодо дітей дошкільного віку знаходимо подібність у тлумаченні художньо-естетичної, художньо-продуктивної, художньо-театральної, художньо-літературної, художньо-практичної, художньо-конструктивної, образотворчої, художньо-творчої діяльності [27, с.26-29].

1.2. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з декоративно-прикладним мистецтвом

У Концепції художньо-естетичного виховання визначено основну мету освіти, яку спрямовано на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей [43, с.1-5].

Важливе місце в естетичному вихованні належить мистецтву. Мистецтво (його засоби, види, форми) дає змогу дитині краще пізнати довкілля і саму себе, завдяки спогляданню, емоційному переживанню, сприйманню, розумінню, усвідомленню тощо. Внаслідок цього розвивається мислення, засвоюються знання, поняття, накопичується досвід, формується дитяча уява, естетичний світогляд, що своєю чергою є «матеріалом» для творчості.

Вчені акцентують увагу на важливості інтеграції різних видів мистецтв в освітній роботі дошкільного закладу. Сприймання та розуміння художніх творів, вивчення і усвідомлення мови різних видів мистецтв дають змогу малюкові перевтілюватися та реалізовувати власні ідеї у різних формах творчості.

Вирішення цих завдань можливе за умов залучення дітей до декоративно-прикладного мистецтва, у процесі чого відбувається емоційно-почуттєвий, культурно-творчий розвиток особистості.

Педагогічний потенціал декоративного мистецтва обумовлений його здатністю: розбудити в дітях іскру творчості, допомогти їм усвідомити себе і своє прагнення творити; сформувати художньо-естетичне ставлення до дійсності, художнього пізнання світу та його образної оцінки; сформувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва; розвинути здібності до декоративної творчості, оволодіння основними можливостями

художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва [81, с.33].

Для досягнення високого рівня активності, самостійності та творчості необхідна наявність засобів, що забезпечать позицію активно діючого суб'єкта діяльності, сформулюють необхідні мотиви і потреби, які є відображенням естетичної спрямованості особистості.

Залучення до мистецьких цінностей впливає на розвиток потреби в активній діяльності за законами краси.

Цю потребу найбільш повно можна реалізувати в художньо-творчій діяльності, яка припускає розвиток активності, самостійності мислення, уяви, виховання емоційної і волевої сфер у процесі спілкування з мистецтвом. Отримання знань, умінь і навичок у сфері художньої діяльності здійснюється з урахуванням у дітей потреби і прояву здібностей самостійно вирішувати творчі завдання.

У процесі художньої діяльності розвивається творчість як універсальна загальна здібність, яка необхідна у будь-якій продуктивній діяльності; розуміється сутність процесу створення твору мистецтва; адекватне сприйняття; поглиблюється вивчення програмного матеріалу предметів естетичного циклу; ефективніше здійснюється процес саморозвитку, самовиховання та самоактуалізації особистості.

Розвиток самостійного пізнання дитини, є невід'ємною частиною дитячої творчості. Щоб сформувати творчу активність, дитині необхідно накопичити якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності.

Пізніше дитина зацікавиться процесом творчості спочатку в тому виді діяльності, який їй подобається найбільше, а потім - в усіх притаманних дошкільникам видах діяльності. При наявності в дитини інтересу до якогось виду діяльності, вона поступово захоплюється процесом творчості.

Створення умов для формування творчої активності дошкільників засобами художньо-творчої діяльності набуває сьогодні особливої значущості.

Особливим засобом формування мистецько-творчої компетентності дітей є мистецтво.

Завданнями художнього виховання особистості засобами мистецтва є: систематичний розвиток естетичного сприймання, почуттів і уявлень дітей; прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва, виховання прагнення вносити елементи прекрасного в побут, природу, власну діяльність; розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності [89].

Декоративне мистецтво свідчить про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення до краси, розповідає про багатство рідного краю, традиції місцевого населення.

Вишивка, витинанка, ткацтво, художнє деревообробництво, кераміка, містять у собі художньо-естетичний потенціал. Вони можуть якнайкраще сприяти формуванню естетичних смаків у старших дошкільників. Через емоційно-ціннісне сприйняття дитиною можна викликати інтерес до історії свого краю, формувати чітку орієнтацію на естетичну діяльність, бажання оволодіти зображувальними вміннями та навичками, виховувати бережне ставлення до результатів людської праці.

О. Ковалевська зазначає, що декоративність, промовистість кольору та пластики, візерунковість орнаменту, розмаїтість фактури матеріалів – ось характерні риси творів народно-прикладного мистецтва, які співзвучні естетичному почуттю, сприйняттю й розумінню дітьми [39].

Педагогічний потенціал декоративного мистецтва обумовлений його здатністю: розбудити в дітях іскру творчості, допомогти їм усвідомити себе і своє прагнення творити; сформувати художньо-естетичне ставлення до дійсності, художнього пізнання світу та його образної оцінки, що передбачає наявність таких якостей, як відчуття краси та гармонії, вміння помічати прояви естетичного у повсякденному оточенні та усвідомлювати його;

сформувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва; розвинути здібності до декоративної творчості, вміння створити оригінальну декоративну композицію того чи іншого виду декоративного мистецтва, оволодіння основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва [81, с.33].

Народне мистецтво здатне захопити дітей, одухотворює їх, надихає. Спілкування зі світом прекрасного у подальшому активізує емоційну сферу, стимулює творчу уяву, фантазію, художнє відчуття, формує образне мислення.

У свою чергу емоційний досвід пробуджує художні здібності, культурні навички, розвиває почуттєву сферу, сприяє вдосконаленню інтелекту.

Краса творів декоративної діяльності активізує творчо-спонукальну здатність творити. Так, Л.Лещенко зазначає, що добираючи мотиви народних розписів і орнаментів, потрібно враховувати доступність техніки зображення, ступінь виразності образів в візерунках, що в свою чергу сприяє розумовому розвитку дошкільників [48, с.26-28].

Методику використання народних ремесел у навчально-виховній роботі передбачає етапи активізації діяльності дітей: пізнавальний, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла; емоційно-змістовний, завдання якого полягає у розвитку здатності до художньо-творчого переживання і співпереживання; художньо-діяльний, який полягає у практичній реалізації засвоєних знань про народні ремесла, у формуванні навичок виготовлення певних виробів [33, с.18].

На етапі знайомства подаються узагальнені поняття про побутову культуру наших предків, усвідомлюються талант, працьовитість, естетичний смак наших пращурів. На другому етапі формуються уявлення про різновиди декоративно-прикладного мистецтва, регіональні особливості, що виявляється в кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та

оздоблення. На третьому етапі подаються знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів [33, с.18].

Методика складається із сукупності методів і методичних прийомів, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння знань про народні ремесла, мобілізацію пізнавальної активності та формування емоційно-ціннісного ставлення до виробів. Л.Калуська виділяє загальні методи та методичні прийоми ознайомлення з усіма видами народних ремесел і можуть бути використані на всіх етапах: розгляд ілюстрацій; екскурсія до краєзнавчого музею, художнього салону, магазину сувенірів; мистецтвознавча розповідь з демонстрацією зразків; дидактичні ігри – «Що з чого зроблено», «Розкажи про виріб, який найбільше сподобався», «Де знаходив майстер кольори і візерунки»; тематичні заняття та бесіди («При гончарному крузі»); зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про ремесло, спостереження дітей за виготовленням виробів, навчання їх рукоділлю; бесіда про народних умільців; використання фольклору; ігрові ситуації [33, с.19].

Процес освоєння цінностей мистецтва в активній діяльності передбачає володіння законами мистецької діяльності, актуалізує знання «мови» мистецтва, розвинених здібностей і смаку, естетичного досвіду і психологічної зосередженості на об'єкті сприйняття. Здатність людини вдосконалювати власну почуттєву культуру, підвищувати рівень естетичного судження, володіти навичками сприйняття та оцінки художніх явищ не менш важливий.

Процес ознайомлення з твором мистецтва (за Е.Фльоріною) проходить ряд етапів: перші художні накопичення, сприйняття твору - вивчення всього того, що дає багатий інформаційний матеріал: навколишньої дійсності (на основі пізнавальної діяльності накопичується, а в результаті оцінювання добирається матеріал, що сприяє виникненню задуму); виникнення задуму на наступному етапі творчого процесу передбачає визначення і конкретизацію

образу, сюжету, характерних особливостей дій, вибір відповідних засобів, елементів оздоблення, підбір кольорів і т. ін.

На стадії зображення задуму створюється ескіз майбутнього твору, який удосконалюється на наступних етапах творчого процесу.

Реалізація задуму, відтворення художнього образу веде за собою обмірковування, конкретизацію задуманого. Зміст майбутнього твору уточнюється, відбираються виражальні засоби, з'являються варіанти вирішення завдання [79].

Надзвичайно важливою рисою у вихованні гармонійної особистості є краса творів декоративної діяльності, що є творчо-спонукальною силою викликати бажання творити з додержанням законів її буття у всіх сферах людської діяльності. Виконуючи роботи за мотивами народного орнаменту, діти здатні зрозуміти принципи художнього узагальнення, користуватися і творчо переробляти декоративні образи за допомогою прийомів імпровізації, створювати орнаменти, комбінувати, зіставляти форми, величини, розташовувати елементи на площині предмета [48, с.26-28].

Виховання творчості – збагачує розум дитини різноманітними уявленнями, знаннями, що дає основу для творчості дітей. Потрібно навчити дітей уважно придивлятися, спостерігати, і це допоможе їм втілити набутий естетичний досвід у творчій діяльності» [13].

Доцільно використовувати такі способи стимулювання творчої активності дітей як забезпечення сприятливої атмосфери (доброзичливість із боку вихователя, відмова від висловлювання оцінок та критики на адресу дитини сприяють вільному прояву багатоаспектного мислення); збагачення навколишнього середовища дитини найрізноманітнішими новими для неї предметами та стимулами з метою розвитку її допитливості; заохочення висловлювання оригінальних ідей; створення можливостей для вправ та практики; використання особистого прикладу виконання завдань; надання можливості дітям активно ставити питання [77].

Значний інтерес при розгляді проблеми формування творчої активності становлять погляди науковців на декоративне мистецтво як засіб естетичного виховання (М.Кириченко, Т.Коваленко, Г.Лабунська, Ю.Максимов, І.Сидорук, Н. Халезова). Використання декоративного мистецтва у творчому розвитку, формування творчої активності засобами української народної іграшки представлено в роботах Т. Коваленко.

Твори декоративно-прикладного мистецтва досить повно віддзеркалюють специфіку родинно-господарського облаштування певного народу і несуть широкому українському загалу достовірну інформацію про глибинні підвалини народної духовності нації, потрібно глибше аналізувати її місце у змісті сучасної дошкільної освіти.

Треба викликати зацікавлення дитини до творів декоративно-прикладного мистецтва, розвивати естетичний смак. Таким чином, твори декоративно-прикладного мистецтва повинні перебувати під пильною увагою не лише педагогів і батьків, а й громадськості у межах суспільного руху за збереження народної культури.

Спроби активізувати використання творів декоративно-прикладного мистецтва в предметно-ігровому середовищі сучасного дошкільця зініційовані баченням її функції, як засобу формування міжособистісної толерантності в полікультурному соціумі [50].

Педагогічна цінність творів декоративно-прикладного мистецтва полягає в тому, що вони дають простір творчій активності, мають пізнавальну цінність для дитини, відображаючи явища реального світу в доступних їй формах.

Твори декоративно-прикладного мистецтва, відображаючи явища реального світу, водночас несуть велике інформаційне наповнення, втілюють оригінальні ідеї. А тому мають надзвичайну пізнавальну цінність для дітей. Дитина, спілкуючись з творами декоративно-прикладного мистецтва, усвідомлюючи їх призначення, здійснюють зорове та сенсорне сприйняття їх

форми, конструкції, що активізує її життєвий тонус, впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей [1, с.18-21].

Зокрема, народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиці, образних засадах містить у собі інформацію про початкові чинники людського предметно-духовного середовища. У цьому сенсі традиційна народна іграшка у наш час, у нашому перенасиченому предметами, речами світі має бути інформативно й естетично доцільною [59].

Організація художньої діяльності дошкільників є одним із засобів розвитку індивідуальних потенційних можливостей кожної дитини, формування її художньо-естетичної культури [6].

Дитина має навчитися чіткому уявленню про живопис і скульптуру, декоративно-ужиткове мистецтво. Дитину слід навчити на елементарному рівні аналізувати твір мистецтва, виражати свої почуття через формотворення, технічні прийоми виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва, з врахуванням знань її особливостей, розуміння виразності, технічних особливостей.

У старшому дошкільному віці відбувається знайомство дітей з творами декоративно-прикладного мистецтва свого регіону, села чи міста.

В кожній місцевості України діти знайомляться з народним мистецтвом і творами художніх промислів свого краю. Розфарбовуючи глиняні, дерев'яні вироби, діти мають самостійно добирати характерні кольори для творів опішнянських і косівських регіонів; ширше знайомляться з різними видами декоративно-прикладного мистецтва, дізнаються про історичний і регіональний аспекти, їх традиційні особливості.

У процесі ознайомлення з технологіями виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва, особливостями пропорцій, кольорів та зображень на творах декоративно-прикладного мистецтва, дітей спонукають до самостійного створення окремих візерунків, орнаментів, які характерні тільки для даного виду декоративно-прикладного мистецтва найближчого регіону; знайомлять з майстрами творів декоративно-прикладного мистецтва.

Знайомство з твором декоративно-прикладного мистецтва педагог планує в повсякденному житті, звертаючи увагу дітей на твір декоративно-прикладного мистецтва в групі дошкільного закладу, заохочує до уважного його розгляду, висловлювання своїх вражень і роздумів про цей твір на основі власної розповіді.

Ознайомлення з творами декоративно-прикладного мистецтва розпочинають з молодшої групи, використовуючи показ під час читання творів усної народної творчості, в іграх, на заняттях з художньо-творчої діяльності.

Так, ознайомлюючи дітей з петриківською іграшкою, вихователь розповідає про неї, залучає їх до зображення окремих елементів розпису, супроводжуючи таке заняття читанням творів українського фольклору, музикою.

Дітей середнього віку знайомлять з більшою кількістю творів декоративно-прикладного мистецтва, залучають їх до ігор, використовуючи їх на заняттях. Дітям пропонують намалювати нескладні візерунки, прикрасити вироби площинного зображення.

Дітей старшого дошкільного віку ознайомлюють з особливостями пропорцій, кольорів та зображень на творах декоративно-прикладного мистецтва.

Твори декоративно-прикладного мистецтва - чудовий матеріал для використання на заняттях з різних розділів програми народознавства та розвитку мовлення, зображувальної діяльності. Їх використовують у якості сюрпризного моменту, зосередження дитячої уваги.

Під час декоративної діяльності діти набувають певних художніх умінь та навичок, навчаються практично осмислювати свою роботу, працювати індивідуально та в групах. Такі заняття сприяють розвитку художнього смаку, навчають оцінювати художні якості речей.

Під час оцінки роботи основний акцент робиться на наявності в роботі елементів нового.

Наприклад, використовуючи візерунки для прикрашення виробів, одні діти демонструють здібності до варіювання знайомих елементів, тонко відчують кольорову гаму, самостійно знаходять композиційні рішення, інші - лише копіюють пропоновані зразки.

Важливо під час оцінювання дитячих робіт виділити такі, які вирізняються оригінальністю, нехай навіть незначною.

Для цього дітей знайомлять з різними окремими орнаментами, характерними для творів декоративно-прикладного мистецтва певного регіону; знайомлять з процесом виготовлення, історичним і регіональним аспектами виготовлення, спонукають до самостійного добору кольорів для того чи іншого виробу; розповідають про творчість майстрів.

На заняттях потрібно демонструвати узагальнені та конкретні образи народних творів декоративно-прикладного мистецтва та їх характерні особливості, вчити дітей за однією-двома ознаками впізнавати знайомі види декоративно-прикладного мистецтва за зображенням, репродукцією, листівкою, сформувані вміння малювати нескладні орнаменти, символи на площинних зображеннях.

Вихователь має ознайомити дітей з промислом декоративно-прикладного мистецтва: назвою, місцезнаходженням, змістом і призначенням виробів. З метою емоційного виховання розглядання твору можна супроводжувати художнім словом - примовками, образними словами, звучанням музики, пісень.

Дітей дошкільного віку можна підвести до приймання й розуміння твору декоративно-прикладного мистецтва: розгляд сприяє розвитку у дітей естетичного смаку, естетичних відчуттів, естетичного інтересу, дозволяє звернути увагу на непомічене раніше, розвиває уміння і бажання дітей розповідати про сприйняте.

В процесі ознайомлення з творами декоративно-прикладного мистецтва дітей вчать розуміти єдність змісту і форми, виразних засобів, формують естетичне сприймання, естетичні оцінки.

Ознайомлюючи з іграшковим посудом (дерев'яні й глиняні горщики-двійнята, трійнята, чвурнята, діжа, качалка), меблями (стіл, лава, ліжко, скриня), треба заохочувати дітей використовувати їх в іграх згідно із задумом.

Дошкільників вчать застосовувати дитячі музичні іграшки (цимбали, гуслі, бандуру, сопілку, свищики) під час розваг та святкових ранків.

Потрібно сформувати у дошкільників вміння прикрашати посуд за мотивами народних промислів, в аплікації оздоблювати декоративними елементами предмети побуту, в малюванні передавати характерні ознаки української кераміки (діти 4-5 років), малювати іграшки (5-6 років).

Поліпшенню змісту творчості сприяють створення у дошкільних закладах розвивального середовища, сучасних форм, методів роботи з дітьми, спрямованих на розвиток їхнього творчого ставлення до дійсності, відображення її у власній творчій діяльності.

У ЗДО предметно-розвивальне етнічне середовище може бути організоване різним чином: створюються спеціальні етнокімнати чи світлиці, кімнати національного побуту, музеї-віконця в історію народу які обладнані творами декоративно-прикладного мистецтва, різноманітними керамічними, дерев'яними, шкіряними чи солом'яними виробами, виготовленими народними майстрами з різних куточків України [50].

Треба знаходити місце в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів для колекцій творів декоративно-прикладного мистецтва. Виставки народних творів улаштовують у спеціально відведеному приміщенні або куточку ігрової кімнати. Експонати виставки розташовують у відповідності до регіону, або сюжету. На виставці можуть експонуватися іграшки, виконані для розваг, твори декоративно-прикладного мистецтва для прикрашання інтер'єру.

Необхідність використання творів декоративно-прикладного мистецтва в роботі з дошкільниками обумовлена їх величезною пізнавальною і естетичною цінністю.

В дитячому закладі використовують наступні форми ознайомлення дітей з творами декоративно-прикладного мистецтва: знайомство з окремими або спеціально підібраними творами; організація виставки творів; віртуальні або реальні екскурсії до музею декоративно-прикладного мистецтва з попереднім переглядом доступного для дитячого сприйняття та розуміння по об'єму та змісту матеріалу; самостійний розгляд творів декоративно-прикладного мистецтва дітьми в дитячому закладі та поза ним [50].

Екскурсії до музею розширюють знання дітей про регіональні особливості декоративно-прикладного мистецтва.

Підготовчий етап покликаний підготувати дітей до візуального сприймання експонатів музею. З цією метою дошкільникам видаються картки із завданнями, які вони мають виконати, використовуючи музейну експозицію.

При доборі методів, прийомів, форм, засобів формування творчої активності надається перевага комплексним заняттям: заняття з вивчення творчості окремих майстрів декоративно-прикладного мистецтва («Навчаємося у петриківських майстрів», «Олександра Селюченко – відома майстриня української народної іграшки»); заняття-мандрівки («Фольклорні витоки керамічного посуду»); заняття-образ («Про що співає півник», «Бичок-третячок», «Гарний вершник той із сиру», «Мотанка»); заняття-символ («Створюємо орнамент для «монетки», «Як прикрасити сопілку», «Прикрашаємо Яворівські візочки»); заняття-матеріал («Іграшки-забавлянки з тіста», «Забавлянки з соломи, трави, очерету, кукурудзи»).

Для виховання дітей засобами декоративно-прикладного мистецтва Т.Коваленко рекомендує проводити спеціальні заняття різного типу, серед яких:

1. Заняття з ознайомлення з творами народного мистецтва. Метою цих занять є ознайомлення з певним видом українського народного мистецтва, що спрямоване, передусім, на задоволення пізнавальних інтересів та формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про місце та

значення даного виду мистецтва у житті людини і суспільства, його вплив на розвиток культури особистості.

2. Заняття із сприйняття та оцінки українських народних декоративних виробів. Основною метою цих занять є формування у дітей навичок оцінки виробів як творів мистецтва, цілісного емоційного відгуку на них; усвідомлення єдності змісту та форми твору, орієнтація на естетичну цінність даного різновиду українського народного мистецтва.

3. Заняття з оволодіння навичками та уміннями виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва. Мета даних занять полягає у навчанні дітей старшого дошкільного віку основним традиційним прийомам виготовлення виробів з різних матеріалів та традиційним способам їх оздоблення.

4. Заняття з вивчення творчості окремих майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Основною метою цих занять є ознайомлення дітей з творчістю відомих народних майстрів, безпосереднє спілкування з майстрами в осередках народних промислів; навчання традиційним прийомам виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва конкретними майстрами.

5. Заняття із створення самостійних художніх робіт. Головна мета цих занять - актуалізація набутих знань, умінь і навичок в процесі включення дошкільників у різні види художньо-декоративної діяльності у галузі української художнього деревообробництва, ткацтва, художньої кераміки, витинанки, писанкарства, іграшкарства та створення самостійних художніх робіт.

6. Інтегровані заняття. Метою таких занять є створення передумов для всебічного вивчення дітьми старшого дошкільного віку певного виду декоративно-прикладного мистецтва у контексті зв'язку цього різновиду народного мистецтва з іншими видами мистецтва (театр, музика, кіно), що позитивно впливає на розвиток сприймання, мислення і збагачення почуттів, стимулювання творчої активності старших дошкільників [40].

З-поміж ефективних форм і методів формування мистецько-творчої компетентності дошкільників - мистецтвознавчі бесіди, творчі вправи, завдання, ігри, які мають бути спрямовані на розвиток творчої активності дітей дошкільного віку.

Для формування мистецько-творчої компетентності у дітей дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва дітей привчають використовувати їх для творчих ігор; при ліпленні іграшок у вигляді зооморфних, орнітоморфних, антропоморфних зображень, з наступним розфарбуванням і використанням в творчих іграх, самостійним складанням творчих розповідей, загадок.

Ознайомлення дітей з найдоступнішими художніми техніками і матеріалами для виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва розкриває можливості художнього відображення дійсності, розвиває здатність до створення та реалізації задуму, передачі думок, почуттів, формує самостійні творчі дії, уміння поєднувати набуті , уявлення і знання.

Методи і прийоми роботи, які можна застосовувати у процесі формування мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку, узгоджують з емоційним характером дитячої творчості.

Використання наочних методів сприяє навчанню дитини бачити красу та неосяжність світу, цінність творів мистецтва, користуватись художніми матеріалами, приладдям, способами досягнення образно-естетичної виразності продукту творчості.

Головним методом педагогічної технології мистецької діяльності є розглядання об'єкта. Запорукою успішної діяльності - є уміння дитини виокремлювати об'єкт, зосереджувати на ньому увагу, роздивлятися його. При цьому розгляд супроводжується коментарем педагога, бесідою з дітьми, ігровими, сюрпризними моментами, художнім словом, музичним супроводом [30].

Словесні методи використовують на всіх етапах роботи над творами декоративно-прикладного мистецтва - розповідь, бесіда, обговорення, запитання.

До розповіді про окремий вид, жанр, твір педагог готується заздалегідь, добирає коротку містку інформацію, адаптує її до сприймання дітьми дошкільного віку. Розповідь має бути цікавою для дитини, можливо, у формі вірша, легенди, казки, історії. Бесіду можна супроводжувати демонстрацією власне творів малої пластики, матеріалів, інструментів.

Для стимулювання образного мислення педагог використовує театралізацію, драматизацію з метою активізації дітей.

Запитання, які педагог використовує у проведенні бесіди, мають містити спонуку до розв'язання проблеми («На твою думку, що це за вибір? Звідки він? Чи можна передбачити, хто є майстром? Що майстер хотів розповісти нам? Що саме у творі підказує тобі, що він виражає саме такі емоції, почуття? Як ти здогадався?»).

Діалог між педагогом і дитиною дозволяє у динамічній, рухливій формі обговорити твір мистецтва, його естетичні переваги, матеріал, методи, прийоми зображення.

Під час розглядання твору важливо використовувати заохочування, що допоможе педагогу продемонструвати дитині впевненість про вдалий вибір ідеї створення твору, його реалізації.

До методу непрямого навчання (з огляду на можливу складність педагогічної ситуації) педагог використовує пораду, яка сприяє відновленню відповідно до обставин втраченого інтересу до процесу і результату [29].

Практичні методи можуть бути представлені експериментуванням матеріалами, вправлінням у засвоєнні технічних навичок.

Інформаційні методи спрямовані на отримання дитиною інформації за допомогою зорового, слухового, нюхового, смакового, тактильно-рухового аналізаторів.

Формуванню мистецько-творчої компетентності зростаючої особистості сприятиме: активізація творчих проявів шляхом постановки цікавих, різноманітних творчих завдань; урахування індивідуальних інтересів, схильностей та здібностей дітей; формування здатності створювати художньо-ігрові образи, добирати адекватні образно-виражальні засоби.

Важливий засіб в формуванні творчої активності дітей - це використання творів декоративно-прикладного мистецтва в оформленні побуту, в процесі навчання та самостійної діяльності.

Отже, особливості процесу формування мистецько-творчої компетентності полягають в емоційному й усвідомленому діалозі дитини з декоративно-прикладним мистецтвом, у процесі художньо-творчої діяльності.

1.3. Педагогічні умови формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва

У національній педагогіці все більше уваги приділяється концепції компетентності, основна ідея якої полягає у формуванні особистості, здатної в умовах сучасного життя діяти адекватно, застосовувати набуті знання і досвід у нових умовах.

Вимоги суспільства до вихованості й навченості дошкільника, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті, сформульовані у Базовому компоненті дошкільної освіти, що визначає ступінь компетентності – комплекс особистісних якостей і властивостей, потреб і здібностей, елементарних теоретичних уявлень, що становлять систему знань дитини, життєво важливих практичних умінь, що гарантують здатність реалізувати можливості розвитку особистості.

Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності (освітня лінія «Дитина у світі культури») є сформоване

емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності [4].

Тож дошкільний заклад спрямовує свої зусилля на те, щоб забезпечити належним чином процес естетичного виховання дошкільнят, створити педагогічні умови, які б сприяли формуванню у них мистецько-творчої компетентності. Вирішення цих завдань можливе за умов залучення дітей до декоративно-прикладного мистецтва, у процесі якої відбувається емоційно-почуттєвий, культурно-творчий розвиток особистості.

Аналіз психолого-педагогічних розробок Н.Ветлугіної, Н.Зубаревої, Г.Костюка, В.Моляко, В.Мухіної, Г.Овсепян, С.Рубінштейна, Е.Фльоріної дозволив визначити педагогічні умови художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку, а саме:

1. використання педагогічного потенціалу декоративної діяльності з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей;
2. реалізація особистісно-орієнтованого підходу до дітей у процесі зображувальної діяльності розширення досвіду сприйняття, відтворення і трансляції художніх творів;
3. оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей;
4. тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем мистецько-творчого виховання дітей у вирішенні проблем формування мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Важливою педагогічною умовою, що сприяє формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку, є використання педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей.

Твори декоративно-прикладного мистецтва перебувають під впливом духовної наповненості часу. Вони пов'язані як з матеріальною, так і з духовною культурою, відповідають не тільки рівню економіки та техніки свого часу, але й духовному світосприйняттю людей, яким вони служать. Ось чому не тільки декоративне, але й предметне мистецтво може розвивати гуманні почуття, повагу до людини та її праці, виховувати дух демократії і добра. Педагогічний потенціал декоративного мистецтва обумовлений його здатністю:

- Розбудити в дітях іскру творчості, яка закладена в них від природи, допомогти їм усвідомити себе і своє прагнення творити;

- Сформувати художньо-естетичне ставлення до дійсності, художнього пізнання світу та його образної оцінки, що передбачає наявність таких якостей, як відчуття краси та гармонії, вміння помічати прояви естетичного у повсякденному оточенні та усвідомлювати його;

- Сформувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва. Перед педагогами стоїть завдання не лише збагатити уявлення та знання дошкільників про народні ремесла і все, що з ними пов'язано, але й виробити емоційно-ціннісне ставлення, навчити давати словесно-образну характеристику виробам, складати описові розповіді, вміти порівнювати їх за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, способами виготовлення, практичним використанням та ін.

Психологами доведено, що формування мистецько-творчої компетентності неможливе без систематичного розвитку уявлень дітей, збагачення їхнього світогляду, формування відповідного ставлення до тих чи інших подій, явищ, предметів. Саме на основі цього можна пробудити у дитини інтерес, живе емоційне ставлення до навколишнього світу. Це у свою чергу активізує спостережливість, поглиблює знання про предмети, викликає відповідні емоції, сприяє формуванню позитивних якостей.

Розвинути здібності до декоративної творчості, вміння створити оригінальну декоративну композицію того чи іншого виду декоративного мистецтва сприяє оволодіння основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва [83, с.33].

Як зазначає Л.Гриценко, неможливо переоцінити роль декоративно-прикладного мистецтва в естетичному розвитку дітей. Декоративно-прикладне мистецтво — це перше, з чим знайомляться діти, прийшовши в цей світ. Перші іграшки, колиска, потім іграшки складніші, одяг, дитячі меблі, предмети побуту, посуд. Світ речей, що створюється художником як розумне і цілісне середовище, що не пригнічує людину, а служить їй, здатний естетично підвищувати і формувати здорове світосприйняття, правильні естетичні уявлення; виховує, розвиває, радує, розважає, готує дитину до дорослого життя [21, с.44].

Декоративне мистецтво повинно сприяти естетичному вихованню дітей, розвивати їхню уяву, індивідуальний смак, пробуджувати творчу активність.

Дослідниця декоративного мистецтва О.Ковалевська зазначає, що декоративність, промовистість кольору та пластики, візерунковість орнаменту, розмаїтість фактури матеріалів – ось характерні риси робіт народного прикладного мистецтва, які співзвучні естетичному почуттю, сприйняттю й розумінню дітьми. Як у творах народного мистецтва, так і у дитячих роботах все радісно й барвисто. І як там, так і тут життя сприймається і змальовується в піднесених, мажорних нотах [39].

Науковці Г.Ващенко, А.Мелік-Пашаєв, В.Моляко, досліджуючи вплив мистецтва на формування особистості дитини стверджують, що декоративне мистецтво є джерелом творчої діяльності. Художня цінність творів, ретельна вивіреність форм та змісту орнаментальних композицій змушує дітей постійно шукати і визначити яскраві та доступні образи до застосування в практиці естетичного й морального формування особистості дошкільника [11, 53, 56].

Так, Л.Лещенко зазначає, що добираючи мотиви народних розписів і орнаментів, що відтворюються в дитячих роботах, враховується доступність техніки зображення, ступінь виразності образів в візерунках, що в свою чергу сприяє розумовому розвитку дошкільників. Виконуючи роботи з мотивів народного орнаменту, діти вчаться розуміти принципи художнього узагальнення, пізнають прийоми творчої імпровізації декоративних образів, навчаються створювати орнаменти з комбінації квітів, зіставляти форми, величини, розташовувати елементи на площині предмета [48, с.26-28].

Особливий інтерес для педагогічної науки (Г.Сухорукова, О.Дронова, Н.Голота, Л. Янцур) становить проблема впливу декоративної діяльності на розвиток творчості дітей, оскільки ця сфера діяльності інтегрує креативний, естетичний та духовний напрями розвитку особистості в одній площині – художньо-творчій, що дає широкі можливості для повноцінного виховання зростаючого покоління. Декоративна діяльність має величезний розвивальний потенціал, оскільки вона, як і мистецтво, допомагає дитині вийти у єдиний потік світової культури, відчувати себе її відповідальним нащадком, зберігачем і творцем, залучитися до вищих та вічних цінностей людства [31].

На думку сучасного українського дослідника у галузі дошкільної педагогіки Т.Поніманської, художнє виховання — це виховання особистості засобами мистецтва, завданнями якого є: систематичний розвиток естетичного сприймання, почуттів і уявлень дітей; прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва, виховання прагнення вносити елементи прекрасного в побут, природу, власну діяльність; розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності. Автор зазначає, що образотворча діяльність тісно пов'язана з вихованням почуттів. Усі види мистецтва, краса природи сприяють розвитку естетично насиченого сприймання, яке викликає хвилювання, радість, захоплення, зацікавленість, прагнення створити прекрасне [70, с.283].

При визначенні педагогічної умови - реалізації особистісно-орієнтованого підходу до дітей у процесі декоративної діяльності ми виходили з того, що провідною парадигмою сучасної системи освіти є її гуманізація, реалізація якої, на думку І.Беха, Л.Зязюна, С.Подмазіна та інших науковців, здійснюється в особистісно-орієнтованій моделі навчання й виховання. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в Україні в працях О.Кононко, З.Плохій, О.Проскури, О.Савченко, О.Сухомлинської, В.Сухомлинського та ін. сформульована цілісна концепція особистісно-орієнтованого виховання й навчання [7].

Основними цілями сучасної освіти за І.Бехом є: вивчення дитини як неповторної індивідуальності; створення оптимальних умов для її становлення, особистісного розвитку [7].

Особистісно-орієнтована освіта реалізується через діяльність своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій.

За положенням особистісно-орієнтованого виховання, все що пов'язано з творчістю, здатне розкрити кожному вихованцю велич художньої діяльності людини, ні з чим незрівнянне почуття душевної особистості, співпричетності з іншими людьми, виключність і неповторність кожної людини; здатне стати основою для творчої самореалізації і виховання підростаючої особистості.

Аналіз праць науковців свідчить про те, що серед занять, які проводяться в дитячих навчальних закладах, важливе місце посідає художній розвиток. Під час декоративної діяльності діти набувають певних художніх умінь та навичок, навчаються практично осмислювати свою роботу, працювати індивідуально та в групах. Такі заняття пробуджують любов до народу, сприяють розвитку художнього смаку, навчають оцінювати художні якості речей.

Специфіка декоративної діяльності полягає в тому, що саме під час вправління в художніх уміннях діти реалізують індивідуальні творчі задуми. Правильно спланувати види художньої діяльності дітей, підготувати

необхідні матеріали вихователю допомагають індивідуальні бесіди з дітьми. Створюючи атмосферу для художньої діяльності, слід виходити з основної мети її організації – розвитку індивідуальних нахилів та здібностей дитини.

Серед принципів особистісного підходу до дитини важливе місце посідає застосування оцінок і заохочень. Для формування у дітей самоповаги, впевненості у своїх можливостях необхідно виявляти увагу і доброзичливість. Позитивні емоції посилюються, якщо вихователь організує практичне застосування дитячих робіт. Знання того, що краща робота може стати прикрасою, подарунком малюкам, експонатом виставки, стимулює дітей виявляти ініціативу, старанність, викликає бажання принести користь людям.

Призначенням особистісно-орієнтованих технологій є підтримання та розвиток природних якостей дитини, індивідуальних здібностей, допомога у становленні її суб'єктності, соціальності, культурної ідентифікації, творчої самореалізації.

У центрі уваги особистісно-орієнтованих технологій знаходиться унікальна цілісна особистість дитини, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей і відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на свідомий та відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Активно-діяльнісна позиція стає поштовхом до самовираження і творчого пошуку, в якому індивід відкриватиме нове для себе, а для оточуючих – нове про себе. У межах таких технологій педагоги намагаються знайти певні методи та засоби навчання і виховання згідно з індивідуальними особливостями кожної дитини (психодіагностичні методики, зміна організації діяльності, різноманітні засоби навчання, перебудова суті освіти і т. ін.) [41, с.105-113].

Зміст особистісно-орієнтованих технологій повинен мати такі складові: аксіологічну (введення дітей у світ цінностей та надання допомоги при виборі особистісно-значущої системи ціннісних орієнтацій, особистісних сенсів); когнітивну (забезпечення науковими знаннями про людину,

культуру, історію, природу і т. ін. як основи духовного розвитку); діяльнісно-творчу (сприяє формуванню і розвитку дітей в різних видах діяльності, творчих здібностей, які необхідні для самореалізації особистості); особистісну (забезпечує пізнання себе, розвиток рефлексивної здатності, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, формує життєву позицію). Такий зміст вимагає для своєї реалізації адекватних педагогічних технологій, характерними рисами яких є співпраця, діалогічність, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку кожної дитини, надання їй необхідного простору, свободи для прийняття самостійного рішення, виявлення творчого потенціалу, співтворчості педагога та дітей [22, с. 37].

Особистісно-орієнтований підхід має гармонізувати і гуманізувати життя дитини як у родині, так і в дошкільному початковому закладі. Згідно з концептуальними положеннями, викладеними в Коментарі до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, найважливішими завданнями навчально-оздоровлювальної роботи, у процесі якої реалізується особистісно орієнтований підхід до кожної дитини є такі: навчання жити у змінному, плінному світі, адаптуватися до змін, проявляти самоактивність, власну творчість; розвинення базису особистісної культури; формування усвідомлення себе частиною спільності [46].

Наступною педагогічною умовою естетичного виховання визначено *оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей.*

До групи наочних методів належать: екскурсії, екскурсії - огляди, розглядання предметів, об'єктів, картин, ілюстрацій, презентації, відеофільми, спостереження за діями педагога під час демонстрування ним зразків.

До групи словесних методів належать: мистецтвознавча розповідь, бесіда, обговорення, запитання, заохочення, порада, читання розповідання та заучування художніх творів.

До групи практичних методів належать: дидактичні ігри та вправи з наочністю, експериментування із зображальними матеріалами, вправляння у техніках зображення.

Виділяються загальні методи та методичні прийоми, що стосуються ознайомлення з усіма видами народних ремесел, які можуть бути використані на всіх етапах, а саме:

- розглядання ілюстрацій із зображенням давніх керамічних виробів, житла, речей ужитку в альбомах, книжках;
- екскурсія у краєзнавчий музей, художній салон, магазин сувенірів;
- мистецтвознавча розповідь про різні види українського народного декоративно-ужиткового мистецтва, про народні ремесла з демонструванням зразків різноманітних виробів;
- дидактичні ігри;
- зустрічі з народними умільцями, розповіді майстрів про їхнє ремесло, спостереження дітей за виготовленням виробів, навчання їх деяким умінням та навичкам рукоділля;
- розмова педагога з дітьми про народних умільців: як вони організовують своє робоче місце, як зручно розташовують усе необхідне для роботи, економно витрачають матеріали, зосереджено працюють, дбають, щоб робота була гарною, охайною.
- використання фольклору: прислів'їв та приказок, загадок, оповідань, казок, віршів про народні ремесла, про працю, працьовитість, ледарство;
- використання ігрової ситуації (або проведення розваги) «Ярмаркування» тощо.

Ігрові прийоми зосереджують увагу дітей на сприйнятті необхідної частини посуду, активізують розумову діяльність дітей, створюють інтерес до творів, формують позитивне ставлення до посуду; загадай що-небудь про опішнянський посуд, а ми відгадаємо; відгадай, до якого посуду підходить ця музика; придумай свою назву посуду; хто краще передасть у русі положення тіла (руки, голови) зображеного образу посуду.

Зупинимось на окремих методах та прийомах навчання.

З метою залучення дітей до художньої кераміки у закладі дошкільної освіти проводять не лише тематичні заняття за такою орієнтовною тематикою: «При гончарному крузі», «Історія виникнення вишивки», «Легенди і казки про писанку», а і свята, дозвілля, екскурсії, виставки, зустрічі з майстрами, театралізовані дійства, ігри-драматизації тощо.

Екскурсії до музею або виставки народного посуду, в тому числі віртуальні, дають можливість у подальшому застосувати нові знання, враження в освітній та творчій діяльності при складанні усних розповідей («Що я бачив у музеї», «Мої враження від екскурсії», «Про що я дізнався»), малюванні посуду по пам'яті, виставці дитячих робіт («У музеї народного посуду», «Експозиція української іграшки, створеної нашими руками»).

Мистецтвознавча розповідь - коротка інформація педагога про мистецтво взагалі або окремий вид, жанр, твір.

Бесіда супроводжується експозицією творів мистецтва для активізації дітей, стимулювання інтересу, уяви, образного мислення. У бесідах з дітьми вихователь розповідає, наприклад, про майстрів художньої кераміки (Олександра Селюченко, Микола Олес, Євдокія Пошивайло, Г. Гнатченко), називає їх і нагадує, що готові вироби стають окрасою приміщень або подарунками. Важливими елементами бесіди є запитання. Вони мають бути проблемними, створювати ситуацію вибору, спонукати до висловлювання власної думки. Обговорення - це живий діалог між педагогом і дітьми. Обговорюють твір мистецтва, красу об'єктів, матеріали та способи зображення. У складних ситуаціях педагог радиться з дитиною, як краще діяти, разом пошукати спосіб виправлення помилки.

Педагог використовує музичний супровід, художнє слово, театралізацію, драматизацію.

В одних випадках наочно-ілюстративний матеріал (листівки, фотографії, замальовки, презентації) є ніби ілюстрацією перед розглядом складних орнаментів на готових виробах, в інших допоміжним матеріалом

для демонстрації варіантних ускладнень того чи іншого орнаменту, недоступного для безпосереднього сприймання й аналізу. Дуже важливо, щоб в орнаментальних композиціях були доступні і легкі для виконання елементи, які діти могли б самі компоувати, викладати на площині, змінювати їх за формою і кольором, наклеювати. Бажано, щоб готові елементи відповідали найулюбленішим виробам дітей, які викликають у них постійний інтерес. Від вихователя значною мірою залежить, як перетворити огляд і аналіз у діяльність. В видах декоративно-прикладного мистецтва вихователь максимально створює умови і допомагає оволодіти певними навичками тим, хто до цього має хист.

Систему занять доцільно будувати на основі принципів послідовності та системності - зв'язку усіх видів мистецтва при формуванні уявлень про певний художній образ. Щоб розвинути образне бачення, необхідно вчити дітей в об'єктивній дійсності бачити не лише зовнішню її характеристику, а й те, що відповідає почуттям людини, може їх викликати і виражати. Можна пропонувати різноманітні завдання, які б спонукали дітей до впізнавання використаних різноманітних технік, способів зображення, засобів виразності. А також завдання, в яких необхідно поєднувати кілька технік.

Можливості дитячої творчості можна розширити, пропонуючи дітям створювати розповіді, казки, передавати свій настрій, почуття, відчуття. Творча активність дітей буде зростати, якщо вчити дітей пояснювати, про що вони хотіли розповісти, що вони хотіли зобразити і що відчували в той час. Запропонувати дітям уявити себе на місці якоїсь посудини і передати словами відчуття, коли дитина «перевтілювалась» у обраний образ.

Кращому, сприйманню керамічного посуду сприятимуть ігрові вправи, власна образотворча діяльність дітей: «Пізнай характер моєї витинанки», «Опиши і намалюй» тощо.

Формуванню мистецько-творчої компетентності старших дошкільників сприятимуть методи спроб та помилок, синектики (аналогій за формою, кольором, символічна аналогія), морфологічний аналіз, активізуючі

запитання, тренінги, інструкції, які потрібно застосовувати під час ознайомлення із художньою керамікою.

Дитина не лише оволодіває художнім досвідом, а випробовує себе в якості творця, що вимагає від неї творчої уяви, усвідомлення дій, уміння застосовувати набутий досвід в нових умовах, відповідально ставитися до власної діяльності, прагнути досягти результату.

Вихователь завжди має бути співтворцем, уважним співбесідником, радником, який доброзичливо оцінює найменші успіхи дитини.

Шляхом експериментального дослідження було виявлено, що художня кераміка має великий вплив на формування особистості дитини.

Застосовуючи різні методи впливу на формування мистецько-творчої компетентності, ми маємо пам'ятати, що декоративно-прикладне мистецтво вимагає включення комплексу психічних процесів і якостей, наявності попереднього досвіду, знань, умінь, навичок, вольових зусиль, що дозволяє дитині активно ними оперувати, утримувати увагу на визначеній меті і досягати результату.

Тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем мистецько-творчого виховання дітей.

Підтримка батьками процесу формування мистецько-творчих навичок дитини може відбуватися шляхом:

- заохочення бажання дитини займатися мистецькими видами діяльності;
- спостережень, позитивної оцінки та підтримки мистецьких вподобань дитини;
- схвалення вільного самовираження дитини в самостійній художній діяльності;
- участі в експериментуванні з різними зображувальними матеріалами;
- позитивної реакції на дитячі вироби, створення портфоліо творчих робіт;
- долучення до спільного відтворення персонажів мультфільмів у пластиці, малюнках;

- влаштування сімейних свят, розваг з використанням мистецьких видів діяльності;
- відвідування з дитиною, зокрема й онлайн, театрів, виставок, музеїв, галерей, концертів;
- активної участі у мистецьких проєктах, святах, розвагах, конкурсах, майстер-класах, інших формах мистецької діяльності, що організовує заклад дошкільної освіти;
- створення умов для виявлення мистецької компетентності у житті й побуті (створювати затишок у приміщенні, декорувати).

Висновки до першого розділу

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку на сучасному етапі засобом декоративно-прикладного мистецтва дозволяє зробити такі висновки.

1. Проблемі формування загальної компетентності присвячено розвідки вчених (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Т. Піроженко, О. Савченко та ін.), які тлумачать поняття «компетентність», виокремлюючи її типи (базові, життєві, особистісні, ключові, інтелектуальні та ін.).

«Компетентність» розуміють як «здатність діяти» у певній сфері активності.

2. Особливої актуальності в умовах зниження рівня естетичної та загальної культури людства набуває формування мистецько-творчої компетентності дошкільника.

Мистецько-творча компетентність — здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Удосконаленню змісту цього виду компетентності, пошуку ефективних методів і прийомів реалізації присвячено праці та методичні розробки Г. Беленької, А. Богуш, О. Дронової, О. Кононко, Н. Лисенко та ін.

3. Результатом набуття мистецько-творчої компетентності є елементарна обізнаність дитини у специфіці художньо-продуктивного виду мистецтва; ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво тощо.

4. Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у працях видатних українських педагогів та

діячів освіти Л.Артемової, Г.Ващенко, Н.Ветлугіної, Т.Комарової, В.Котляра, О.Рудницької, О.Михєєвої та багатьох інших.

5. Важливе місце в естетичному вихованні належить мистецтву. Мистецтво (його засоби, види, форми) дає змогу дитині краще пізнати довкілля і саму себе, завдяки спогляданню, емоційному переживанню, сприйманню, розумінню, усвідомленню тощо.

6. Твори декоративно-прикладного мистецтва посідають важливе місце у системі засобів формування мистецько-творчої компетентності дітей, унікальним чином інтегрують у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції.

Дитина, спілкуючись з творами декоративно-прикладного мистецтва, усвідомлюючи їх призначення, здійснюють зорове та сенсорне сприйняття їх форми, конструкції, що активізує її життєвий тонус, впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер особистості, її творчих здібностей. Для цього використовуються різні види декоративного мистецтва: писанку, мотанку, витинанку, вишивку та ін. В процесі ознайомлення з ними дітей вчать розуміти єдність змісту і форми, виразних засобів, формують естетичне сприймання, естетичні оцінки.

7. Дошкільний заклад спрямовує свої зусилля на те, щоб створити педагогічні умови, які б сприяли формуванню мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

8. Основу методичного забезпечення художньо-естетичного виховання є реалізація комплексу педагогічних умов: використання педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва з урахуванням його виховних та розвиваючих можливостей; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва; тісна

співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

9. Провідними методами і прийомами формування мистецько-творчої компетентності є: бесіда, розповідь, пояснення, використання наочності, ігрові ситуації, запитання, заохочення, метод створення художнього контексту, мистецтвознавчі бесіди, проблемні, пошукові завдання, метод роздумів про мистецтво, вправи репродуктивного і творчого характеру.

Розділ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Вивчення стану сформованості мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Мистецько-творча компетентність — здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Мистецько-творча компетентність тісно пов'язана з завданнями художньо-естетичного розвитку дошкільників. Для практичного дослідження можливості художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку нами було заплановано експериментальне дослідження, яке було спрямовано на з'ясування можливості використання декоративно-прикладного мистецтва у формуванні мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю розробки діючих методик вдосконалення процесу формування мистецько-творчої компетентності особистості дитини, здатної сприймати і оцінювати прекрасне у житті, мистецтві та рівня сформованості важливих складових художньо-естетичного розвитку, яка б могла застосовуватися на практиці в дошкільному навчальному закладі вихователями, керівниками гуртків, батьками.

Завдання констатувального етапу експерименту включали:

1. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку.
2. Діагностувати наявний рівень сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

3. Визначити педагогічні умови сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Метою проведення діагностики рівня сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку було визначити стан сформованості окремих її складових для можливості подальшого їх порівняння з результатами, які будуть отримані після проведення експериментального дослідження.

До показників сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку дослідники відносять: потребу в різних зразках мистецтва, емоційно-ціннісне ставлення до нього; спостережливість, здатність помічати незвичне, оригінальне, «відкритість» до нового в мистецтві та довкіллі; оволодіння різними способами художньо-продуктивної діяльності; розвиток художнього смаку та ін.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури нами були розроблені критерії та показники рівня сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку (таблиця 2.1.1): емоційно-оцінний критерій, що виражає міру здатності дітей до адекватної оцінки мистецьких явищ; когнітивний критерій, що виявляє міру сформованості мистецької ерудиції дітей; мотиваційно-діяльнісний, що свідчить про ступінь сформованості у дітей мотивації до естетичної діяльності.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури нами були розроблені критерії та показники рівня сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників: емоційно-ціннісний критерій критерій; когнітивний критерій; діяльнісно-творчий критерій.

Таблиця 2.1.1.

Критерії та показники рівня сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку

Емоційно-ціннісний критерій	наявність потреби спілкування з творами мистецтва виражає міру здатності дітей до адекватної оцінки мистецьких явищ	емоційно відгукується на прояви краси в творах мистецтва, сприймає та емоційно реагує на художній образ, елементарно аналізує засоби художньої виразності у творах мистецтва різних видів і жанрів; виявляє ціннісне ставлення до творів мистецтва; самостійність оцінних суджень; виявляє інтерес до творів різних видів мистецтва, впізнає знайомі твори, проявляє до них особисте ставлення, висловлює враження від мистецтва, інтерпретує твори.
Когнітивний критерій	виявляє міру сформованості мистецької ерудиції дітей	наявність певного обсягу знань про види мистецтва; виявляє специфіку образу мистецтва художньо-продуктивного, декоративно-ужиткового; розуміє призначення зображувальних матеріалів, атрибутів для мистецької діяльності
Діяльнісно-творчий критерій	віддзеркалює міру прагнення сприймати мистецтво свідчить про ступінь сформованості у дітей мотивації до естетичної діяльності.	наявність бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності; вияв вміння використовувати техніки декоративно-ужиткової діяльності, здатність до реалізації творчого задуму за допомогою зображувальних матеріалів, атрибутів для мистецької діяльності прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру

Емоційно-ціннісний критерій дає змогу з'ясувати наявність потреби спілкування з творами мистецтва; виражає міру здатності дітей до адекватної оцінки мистецьких явищ. Основні показники зазначеного критерію: емоційно відгукується на прояви краси в творах мистецтва, сприймає та емоційно реагує на художній образ, елементарно аналізує засоби художньої виразності різножанрових творів; виявляє ціннісне ставлення до творів мистецтва; самостійність оцінних суджень.

Когнітивно критерій сформованості мистецько-творчої компетентності виявляє міру сформованості мистецької ерудиції дітей. Він складається з певного обсягу знань про види мистецтва; виявляє особливості образу творів декоративно-прикладного мистецтва; розуміє призначення матеріалів, інструментів, атрибутів для мистецької діяльності.

Діяльнісно-творчий критерій сформованості мистецько-творчої компетентності віддзеркалює міру прагнення сприймати мистецтво; свідчить про ступінь сформованості у дітей мотивації до естетичної діяльності. Показники даного критерію: наявність бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності; вияв вміння використовувати техніки декоративно-прикладного мистецтва, здатність до реалізації творчого задуму за допомогою зображувальних матеріалів, атрибутів для мистецької діяльності; прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру.

Слід відзначити, що кожен із визначених критеріїв перевірявся за допомогою 2-3 методів, для забезпечення більшої об'єктивності. Відповідно до кожного із зазначених критеріїв сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку було визначено рівні її сформованості (високий, середній, низький).

Високий рівень характеризується високим ступенем прояву (не менше 70%) виділених показників, а саме: наявну у дітей старшого дошкільного віку потребу в ознайомленні з видами декоративно-прикладного мистецтва; досить глибока поінформованість про декоративне мистецтво; самостійність у ході засвоєння знань та їх застосування; спостерігається активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, самостійність оцінки естетичних якостей твору мистецтва, висловлення почуттів, викликаних тим чи іншим твором мистецтва і пояснення, за допомогою яких саме засобів це вдалося майстру; інтерес до декоративного оформлення групової кімнати, самостійність та оригінальність естетичного вирішення задуму, образність, емоційність творчих робіт.

Середній рівень сформованості мистецько-творчої компетентності старших дошкільників, характеризується високим ступенем прояву більше половини показників (50 – 70%), а саме: виявляється неусвідомленість інтересів до декоративно-прикладного мистецтва, наявний слабкий інтерес та потреба у їх вивченні й виготовленні. Діти, володіють неповним обсягом знань про декоративно-прикладне мистецтво, основні способи створення; їм важко самостійно актуалізувати набуті знання навіть у знайомих ситуаціях. Разом з тим, у дітей даного рівня спостерігається здатність до оцінки деяких вартостей декоративного мистецтва, прагнення до вираження власного ставлення з відповідним обґрунтуванням. Більшість дітей цієї групи намагаються отримати задоволення від виконання завдання творчого характеру, нерідко проявляють ініціативність під час декоративного оформлення групи.

Низький рівень сформованості мистецько-творчої компетентності характеризується мінімальним проявом визначених показників (менше 30%), а саме: у старших дошкільників відсутня захопленість декоративно-прикладним мистецтвом, не проявляється інтерес до естетичного оформлення простору групи, безсистемне засвоєння певної суми знань. Діти спроможні лише до вираження однозначної емоційної оцінки стосовно декоративно-прикладного мистецтва: не звертають увагу на їхні естетичні якості, вагаються у поясненні власних суджень та оцінок; уникають виконання завдань творчого характеру, прагнуть до копіювання творчих зразків, потребують значної допомоги вихователя.

У процесі дослідження особливостей формування *мистецько-творчої компетентності* дітей старшого дошкільного віку був нами організований та проведений психолого-педагогічний експеримент на базі Сумського дошкільного навчального закладу (центр розвитку дитини) №26 «Ласкавушка» Сумської міської ради.

Експериментальним дослідженням було охоплено 40 дітей старшого дошкільного віку, їх батьки та вихователі. З метою виявлення сформованості

мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку ми розробили програму обстеження, яка містить: 1) методику обстеження; 2) систему диференціації отриманих результатів за критеріями та їх показниками.

З метою з'ясування професійної спрямованості педагогів з організації процесу формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку у сучасній практиці роботи дошкільних закладів освіти, вихователям старших груп була запропонована «Анкета для вивлення естетичного досвіду вихователя і самооцінка його діяльності з художньо-естетичного виховання дошкільників» (Додаток А).

Аналіз анкет показав, що педагоги достатньо володіють знаннями і навичками з організації процесу формування мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного і застосовують їх у роботі з дітьми. Більшість визнає можливість впливу декоративного мистецтва на формування мистецько-творчої компетентності, але у той же час переважна більшість вважає недостатнім наявність занять за розкладом для повноцінного художньо-творчого розвитку дітей. Незначна частина вихователів зауважила про необхідність проведення гурткової роботи з формування мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного у другу половину дня, відвідування музеїв, тематичних свят та розваг, влаштування виставок робіт декоративно-прикладного мистецтва, моделювання естетичного середовища у групових кімнатах та всієї території дошкільного закладу.

У відповідях на питання анкети про рівень художньо-творчої освіченості сучасного вихователя (основні види, засоби, форми декоративного мистецтва; вплив декоративно-прикладного мистецтва на формування мистецько-творчої компетентності дітей; роль декоративного мистецтва дошкільного закладу на формування мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників) більшість вважає, що вихователь має опанувати елементарними вміннями і навичками художньо-творчої діяльності, знати особливості застосування декоративних засобів під час

формування мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників; цікавитись інформацією про декоративно-прикладне мистецтво, вміти передавати своє захоплення дітям, мати розвинутий смак, залучати дітей до декоративного оформлення групової кімнати, стимулювати художню творчість дітей.

Аналіз анкетних даних показав, що переважна більшість вихователів сходяться на думці, що для ефективної навчально-виховної роботи необхідно проводити регулярні консультації та майстер-класи з художньо-творчого розвитку дітей. Для активізації інтересу до художньо-творчої діяльності, підвищення і збагачення художньо-творчої обізнаності бажано, на думку вихователів, використовувати різні форми методичної роботи художньо-творчого спрямування.

На нашу думку, у практичній діяльності вихователів, недооцінюється педагогічний потенціал використання засобів декоративного мистецтва, не враховуються їх виховний та розвиваючий потенціал.

Аналіз занять, дидактичних ігор, свят та розваг та спостереження за дітьми в ході їх проведення засвідчив недостатнє забезпечення педагогічної умови цілеспрямованого, систематичного використання декоративного мистецтва у формуванні мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників.

З метою виявлення позиції батьків щодо впливу декоративного мистецтва на формування мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників, ми запропонували відповісти на запитання анкети (Додаток Б). Анкетування допомогло з'ясувати ставлення батьків, їхню участь у формуванні мистецько-творчої компетентності дитини, а саме: творчі уподобання дитини та їх роль в житті дитини, ставлення дитини до художньо-творчих занять у дошкільному закладі, емоційність реагування на види декоративно-прикладного мистецтва.

Бесіда з батьками стосовно впливу декоративного мистецтва на формування мистецько-творчої компетентності дитини, при уточненні їхньої

практичної ролі у вирішенні цього завдання, показала в цілому невизначеність позиції. Більшість батьків вважає, що сім'я повинна розвивати вміння дітей самостійно організувати художньо-творчу діяльність, але в той же час дорослі не мають часу на спільну художньо-творчу діяльність з дітьми, не можуть назвати художньо-творчих занять, які подобаються дитині найбільше; у чому проявляється інтерес дитини до творчості чи виникають труднощі при визначенні видів творчої діяльності, в яких дитина ініціативна і самостійна. Для більшості дорослих було складно відповісти на питання про наявність вдома предметів декоративно-прикладного мистецтва; матеріалів для декоративної діяльності. На питання про те, що необхідно для формування мистецько-творчої компетентності, більшість не змогли дати конструктивної відповіді, перекладаючи цю роль на заклад дошкільної освіти у цьому питанні.

Найбільш популярним видом занять батьків з дітьми старшого дошкільного віку є ігри, в тому числі й пізнавальні. Але пріоритет у спільних заняттях батьки віддають іграм, які не достатньо формують мистецько-творчу компетентність дітей. Однією з причин, на нашу думку, є недостатня увага батьків до цієї проблеми, їхня неосвіченість, необізнаність у цій галузі.

Наступним етапом здійснення практичного експериментального дослідження має бути проведення діагностики рівня сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників. Така діагностика повинна була визначити стан сформованості для можливості подальшого порівняння з результатами, які будуть отримані після проведення експериментального дослідження.

Сформованість позитивного ставлення до різних видів художньо-творчої діяльності, наявність потреби спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва, підвищений інтерес до занять, виготовлення виробів декоративного мистецтва ми мали виявляти під час спостереження за дітьми в різних видах занять, дидактичних ігор: чи активна дитина у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів, чи проявляє

самостійність при художньому втіленні творчого задуму, виготовлення виробів декоративного мистецтва; у ході бесіди за такими питаннями: для чого людям потрібно знати і розрізняти художні твори мистецтва, чи подобається брати участь у виготовленні чи прикрашенні групової кімнати.

Для проведення роботи з виявлення рівня сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників, наявність потреби спілкування з творами мистецтва, виражає міру здатності дітей до адекватної оцінки мистецьких явищ (*емоційно-ціннісний критерій*) ми планували використати декілька блоків тестових завдань комбінованого типу (Додаток В).

Творча гра «Що в альбомі?» має на меті з'ясувати наявність потреби спілкування з видами декоративно-прикладного мистецтва; активність у процесі обговорення вражень від сприйнятих художніх творів; підвищений інтерес до занять та самостійного вибору предметів для декоративного оформлення кімнати, самостійного створення нового образу.

Матеріал: 3-4 альбоми з тематично підібраними ілюстраціями на теми: «Іграшка», «Деревообробництво», «Ткацтво», «Художня кераміка», «Писанка», «Витинанка».

Опис: дітям пропонується роздивитися декілька різних альбомів на власний розсуд. Словесно обґрунтувати власний вибір. Описати вироби декоративно-прикладного мистецтва (деревообробництво, ткацтво, вишивка, кераміка, витинанка, писанка), які саме сподобались найбільше і чому. Що можна помістити до нашої світлиці в груповій кімнаті.

Вияв емоційної реакції на художні образи творів декоративно-прикладного мистецтва, (глиняний посуд, рушники, предмети побуту, меблі, писанки) ми можемо перевіряти за допомогою творчої гри: *«Кожен майстер своє діло знає»*.

Оцінка дослідження:

5 балів - ставиться, якщо дитина виявляє активний інтерес до предметів побуту, словесно передає призначення предметів, для чого їх використовують.

3 бали - якщо були якісь неточності в передачі призначення, дитина була малоемоційна, соромилася.

0 балів - якщо дитина невірно визначила призначення предметів-замінників, була невпевнена у прояві емоцій.

Для виявлення наявності певного обсягу знань про види декоративно-прикладного мистецтва; специфіку образів а декоративно-прикладного мистецтва; розуміння призначення зображувальних матеріалів, атрибутів для мистецької діяльності (**когнітивний критерій**) ми проводили бесіду з дітьми на тему: «Що ти знаєш про українські народні ремесла (Додаток Г), метою якої є активізувати елементарні уявлення дітей про історію народного ремесла в Україні; різні матеріали, технології створення декоративних виробів; орнаменти розпису (геометричний, рослинний, з використанням зооморфних зображень); регіональні особливості прикрашання.

Оцінка дослідження:

5 балів - якщо дитина демонструє інформованість про різні види народного ремесла (за видами, технологіями виготовлення), розрізняє кольорові та орнаментальні особливості художніх творів.

3 бали – якщо дитині бракує естетичних знань про народні ремесла, вона виявляє поверхові знання про них.

0 балів - слабка обізнаність у декоративному мистецтві.

Для проведення наступного етапу роботи з виявлення рівня сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників (**творчо-діяльнісний критерій**) ми використали декілька блоків тестових завдань комбінованого типу, спостереження, аналіз продуктів дитячої діяльності, метод експертної оцінки.

Для виявлення прагнення сприймати мистецтво, ступеня сформованості у дітей мотивації до естетичної діяльності ми вивчали

наявність бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності; вміння використовувати техніки декоративної діяльності, здатність до реалізації творчого задуму за допомогою матеріалів, інструментів, атрибутів мистецької діяльності; прояв самостійності при художньому втіленні творчого задуму; оригінальність при вирішенні завдань творчого характеру за допомогою ігор «Майстрів діти знають, їх працю поважають!», «Чия робота?» (Додаток Д).

Ми передбачали, що найбільш цікавою формою діяльності для дітей має бути дидактична гра, ігри з іграшками (декоративні предмети побуту, ляльки в національному одязі), народні ігри. Ми залучали дітей до створення світлиці в груповій кімнаті, радилися з ними: «Що ще можна помістити до нашої світлиці?», проводили заняття та ігри з використанням підготовленого матеріалу, спонукали дітей до самостійної ігрової діяльності за допомогою матеріалу зі світлиці.

Для виявлення наявності бажання виразити себе у різних видах художньо-творчої діяльності ми використали метод експертної оцінки (бесіда з педагогами для виявлення прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньо-творчої діяльності, здатність до самостійної художньо-творчої діяльності (Додаток Е), виявляючи, поряд із ставленням до занять естетичного напрямку, хто із дітей виявляє найбільшу зацікавленість художньо-естетичною діяльністю, якому виду декоративної діяльності віддають перевагу діти? Як часто і скільки дітей займаються в зоні самостійної художньої діяльності? Чим найбільше люблять займатися? Які художньо-естетичні навички використовують в іграх та повсякденному житті? Чи проявляється художній смак дітей у групі?

Оцінка дослідження (загальна за мотиваційно-діяльнісним критерієм):

10 балів - якщо дитина проявляє стійкий інтерес, активне ставлення до творів декоративного мистецтва, постійно бере участь в декоративній діяльності, легко і емоційно виражає свої зацікавлення у ліпленні, аплікації, розписі.

5 балів - якщо дитина проявляє бажання включитися в художньо-естетичну діяльність, однак їй потрібна допомога педагога, додаткове пояснення, показ, повтори.

0 балів - якщо дитина пасивна у діяльній сфері, не має активного інтересу, байдужа. Не здатна до самостійності.

Максимально можлива кількість балів за виконання завдань по всім критеріям – 30 балів.

Високий рівень – 23-30 балів.

Середній рівень – 11-22 бали.

Низький рівень – 3-10 балів.

На основі здобутих даних ми виявили, що у багатьох дітей відсутня зацікавленість декоративним мистецтвом в груповій кімнаті, не розуміють призначення того чи іншого предмету декоративного мистецтва, у них обмежений запас знань про види декоративного мистецтва, мають уявлення лише частково про деякі предмети.

Для заповнення ми підготували наступну таблицю.

Таблиця 2.1.2.

**Шкала для оцінки рівнів сформованості мистецько-творчої
компетентності
(в балах)**

№	Рівні сформованості	Мотиваційно-емоційний критерій	Когнітивно-оцінний критерій	Творчо-діяльній	Загальна оцінка сформованості творчої активності
1.	Високий	8 – 10	7 – 10	8-10	23 – 30
2.	Середній	4 – 8	3 – 7	4-7	11-22
3.	Низький	1 – 4	1 – 3	1-3	3 – 10

Аналізуючи результати експерименту, можна констатувати наступне.

З високим розвитком художньо-творчих здібностей у експериментальній та контрольній групах було виявлено - 17% (експериментальна) та 12% (контрольна).

Таблиця 2.1.3.

Загальний рівень сформованості мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку (констатувальний експеримент)

Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	17%	40%	43%
Контрольна група	12%	42%	46%

Діти з високими показниками сформованості мистецько-творчої компетентності в експериментальній групі (17 %), у контрольній (12%) зацікавлено ставляться до художніх творів різних видів і типології; проявляють самостійність у відповідях на запитання дорослих, висловлюють власне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва. Інтерес до художніх творів мистецтва у них стабільний, мотивований.

Діти аналізували, порівнювали предмети за технікою виготовлення, за різноманітністю оздоблення (використання різних символів, орнаментів, кольорів), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між засобами художньої виразності і емоційним враженням від побаченого, зацікавлено ставилися до зразків декоративного мистецтва; проявляли спостережливість, сприйнятливність до кольорів, форм, символів; виявляли естетичне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва; передавали свої враження від різних видів художніх творів; володіли необхідними технічними прийомами для передачі своїх почуттів в ліпленні, аплікації розписі; поєднували в художньо-творчій діяльності елементи різних видів мистецтва; виявляли свої художні пріоритети, раділи гарно зробленій роботі.

Діти із *середнім рівнем* сформованості мистецько-творчої компетентності в експериментальній групі (40%), у контрольній (42%), відрізнялися зосередженістю при ознайомленні з українським декоративно-прикладним мистецтвом, зразками виробів різних регіонів України. Для них був характерний зацікавлений погляд, діти правильно відповідали на запитання дорослих. Але розкрити та обґрунтувати засоби художньої виразності, використані народним митцем (довершена форма, симетричність візерунку, барвистість, орнаментальність), не завжди могли. Дошкільники точно визначали настрій твору, однак осмислити його, розкрити та обґрунтувати засоби виразності не завжди могли.

Діти з *низьким рівнем* сформованості мистецько-творчої компетентності в експериментальній групі (43%) у контрольній (46%) дітей не вміють виразити своїх знань, думок, почуттів, ставлень до предметів декоративно-прикладного мистецтва; вербально передати свої враження від споглядання творів декоративного мистецтва. Багато хто з дітей копіювали відповіді інших, не маючи часом своєї власної думки, були більше зацікавлені оточуючими їх предметами, ніж запропонованими виробами. Їх пояснення свідчили про формальність наданої переваги. Діти, як правило, обмежувалися загальними фразами щодо почутого, або не могли пояснити свій вибір, мовчали.

Співвідношення рівнів сформованості мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту відображено на діаграмі (у %).

Аналіз освітньо-виховної роботи з дітьми, анкетування вихователів, перегляд занять, ігрової діяльності, дитячих мали засвідчити, рівень роботи вихователів з формування мистецько-творчої компетентності засобом декоративного-прикладного мистецтва. Потрібно виявити переваги і недоліки у роботі, пояснити певний стан роботи відповідними чинниками:

- ✓ недооцінку педагогами-практиками можливостей декоративно-прикладного мистецтва в ЗДО у навчально-виховній роботі з дошкільниками;
- ✓ недостатній рівень ознайомлення дітей із видами декоративно-прикладного мистецтва;
- ✓ недостатню розробку змісту, методів та прийомів, спрямованих на формування мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників, вмінь та навичок цілісного сприйняття творів декоративного мистецтва.

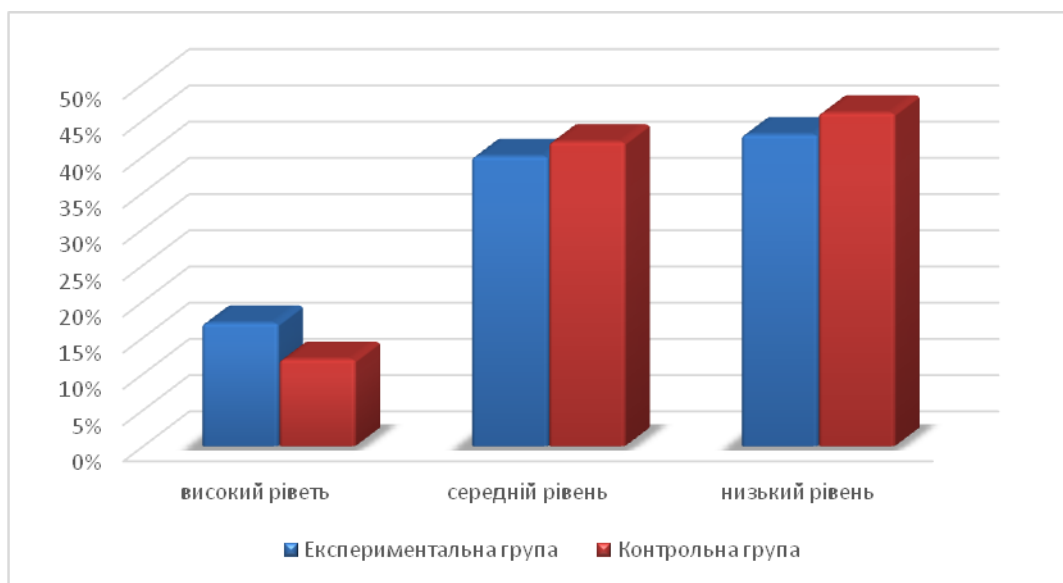

Рис. 2.1.1. Співвідношення рівнів сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників експериментальних та контрольних груп на початковому етапі експерименту

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити процес формування мистецько-творчої компетентності як такий, що: потребує посилення уваги до нього вихователів дошкільного закладу, батьків;

З-поміж чинників, що гальмують формування мистецько-творчої компетентності можна назвати недостатнє розуміння дорослими значущості та сутності проблеми, неповне врахування потреби дитини творчо виразити себе, неусвідомлення впливу декоративно-прикладного мистецтва на ефективність процесу формування мистецько-творчої компетентності.

Отже, актуалізується необхідність оптимізації педагогічних умов, форм і методів, сприятливих для формування мистецько-творчої компетентності засобом декоративно-прикладного мистецтва.

Аналіз отриманих відповідей мав дозволити нам зробити наступні висновки: формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку займає значне місце у навчально-виховному процесі ЗДО; мистецько-творча компетентність розуміється як здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності,

У контексті даного дослідження мистецько-творча компетентність у старших дошкільників має формуватися у різних видах художньо-творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, сформованість інтересу та потреби до декоративно-прикладного мистецтва; самостійність і пізнавальну активність; організацію цілеспрямованого, систематичного використання засобів декоративно-прикладного мистецтва.

Дітей в процесі спілкування та щоденної взаємодії з мистецтвом не спонукають до розширення досвіду відтворення і трансляції художніх творів; в умовах сім'ї не надається методична допомога батькам з формування мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників; чи реалізується особистісно зорієнтований підхід до дітей у процесі художньо-творчої діяльності.

2.2. Система роботи з впровадження педагогічних умов формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Теоретичним підґрунтям дослідної роботи виступили науково-теоретичні засади щодо створення предметно-розвивального середовища, яке сприятиме художньо-естетичному вихованню старших дошкільників.

Враховуючи природний інтерес старших дошкільників до декоративного мистецтва, його великий педагогічний потенціал, ми спланували поглиблену роботу на формувальному етапі експерименту.

Розробляючи систему занять, спрямовану на розвиток художньо-естетичного сприйняття, ми намагалися, щоб діти розуміли засоби виразності, які використав художник, народний митець, і, працюючи над композицією, чітко уявляли, що саме вони будуть зображувати.

Плануючи освітню роботу, ми брали до уваги той факт, що процес формування мистецько-творчої компетентності нерозривно зв'язаний з розвитком спостережливості, умінням бачити особливості оточуючих предметів і явищ, порівнювати їх, виділяти характерне, з тим, як дошкільник володіє виразними засобами. Засвоєння дітьми в процесі навчання різних варіантів зображення, технічних прийомів має сприяти їх творчому розвитку. На нашу думку, процес художньо-естетичного виховання потребує формування у дітей умінь і навичок декоративної діяльності, варіативного підходу вихователя до вибору прийомів і форм к організації.

Прагнучи спонукати дітей до творчості, ми приділяли велику увагу використанню ігрових прийомів на заняттях. Вони досягали своєї мети тоді, коли ігрові дії були зрозумілі дітям, відповідали їхнім віковим особливостям і викликали інтерес до зображуваного.

Такими ігровими прийомами були: ігрові ситуації, які допомагали розвинути у дітей інтерес до декоративного мистецтва, піднесення естетичного задоволення: пісні, загадки, вірші, казки, музичні твори, демонстрування іграшок.

Здійснення процесу формування мистецько-творчої компетентності засобами декоративно-прикладного мистецтва відбувалося за допомогою активізації і встановлення взаємозв'язку емоційного і усвідомленого сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва на основі творчого діалогу дитини з декоративним мистецтвом, організованого у формі гурткової роботи. Зміст роботи полягав у активному сприйнятті дітьми

мистецьких знань, оволодінні художніми навичками та техніками, вихованні у них естетичного ставлення до декоративно-прикладного мистецтва у процесі формування мистецько-творчої компетентності.

Формувальний вплив здійснювався у три послідовні етапи.

I етап – освітній. Він передбачав формування у дітей зацікавленості та загальної установки на позитивне ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва. На цьому етапі відбувалась реалізація першої педагогічної умови - *використання педагогічного потенціалу декоративної діяльності з урахуванням її виховних та розвиваючих можливостей*.

Зазначені завдання реалізовувались у формі інтегрованих екскурсій (Екскурсія у краєзнавчий музей); занять на тему «Українська декоративно-прикладне мистецтво»: «У гончарній майстерні. Розглядання керамічних виробів»; «Ця дивовижна глина. Ознайомлення з гончарними виробами»; «Витинанку вирізаю і домівку прикрашаю», «Ознайомлення з витинанкою»; «Ліплення іграшкового коника» (Додаток Ж), та за допомогою таких методів і прийомів як інформаційно-пошуковий, що передбачало створення художньо-естетичних і проблемних ситуацій, використання бесід «Мистецтво гончара», «На гончарному крузі», «Кольори природи на художній кераміці», розповідей, пояснення, використання наочності.

З метою формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-прикладного мистецтва ми розробили план роботи гуртка «Народне декоративне мистецтво». Мета, завдання та зміст роботи гуртка реалізовувалася під час групових та індивідуальних занять з декоративної діяльності та в повсякденному житті.

Зміст програми мав варіативний характер і передбачав творчий підхід, зважаючи на інтереси та досвід педагога і дітей. Ми намагались реалізувати завдання освітньо-спонукального етапу, розширюючи досвід сприйняття виробів декоративно-прикладного мистецтва. Заняття гуртка проводилося двічі на тиждень. Тривалість занять – 25-30 хвилин..

Важливим завданням, на наш погляд, було створення у дітей різноманітних уявлень про види декоративного мистецтва, які можна було в подальшому використовувати на заняттях гуртка. З цією метою ми знайомили дітей з художніми творами (казками, віршами, оповіданнями, легендами: В. Рисцова «Гончарі»; Гончарний круг - за сторінками повісті С. Носаня «Пір їна з крила жар-птиці»; Гончарний круг Т. Коломієць; Горнята-двійнята А. Качан) (Додаток І), які цікаво і доступно вводили дітей у світ ткацтва, килимарства, художньої кераміки, вишивки, деревообробництва, писанки, мотанки, іграшки, роз'яснювали символічне зашифрування символів, засобів декоративно-прикладного мистецтва.

Під час роботи у гуртку ми поглиблювали знання дітей про гаму кольорів та характер виробів різних регіонів України, які використовували народні майстри у мистецтві декоративно-прикладного мистецтва.

В ході експерименту ми пересвідчилися, що колір і фактура – один з основних засобів виразності. Заняття у гуртка відкривали перед дітьми світ розмаїття кольорів, захоплювали таємницею народження кольору, викликали естетичну насолоду.

Після кожного підсумкового заняття у гуртку, присвяченого оволодінню новими техніками виготовлення мотанки, витинанки та певної групи орнаментальних елементів та символів, в куточках зображувальної діяльності розміщували необхідний матеріал для закріплення вмінь і навичок виготовлення виробів. Основною метою такого підходу була активізація самостійної дитячої художньо-естетичної творчості.

Уточненню уявлень дітей про способи використання декоративно-прикладного мистецтва у реальному житті, про їх взаємозв'язок з іншими предметами та явищами, про їх історичну, художню та суспільну цінність, сприяла організована нами різноманітна ігрова діяльність.

Змістом **II етапу** нашої роботи, репродуктивно-інструктивного, була реалізація другої педагогічної умови - оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого

дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва, *що передбачало* опанування мовою декоративної діяльності.

Завдяки циклу занять у гуртку «Народне декоративне мистецтво», вирішувались завдання збагачення емоційно-почуттєвого та практичного досвіду та інформаційного фонду за принципом поступового переходу від загальних уявлень про декоративне мистецтво до більш глибокого проникнення у його сутність, специфіку його художньої образності, характерними особливостями формотворчих технік.

Провідними методами і прийомами керівництва роботою на даному етапі були спостереження, бесіди, обстеження, маніпулювання (з готовими формами орнаменту на площині та фланелеграфі), демонстрації послідовності дій (на ілюстраціях, зразках-картках, наочно-практичний показ, використання ІКТ), творчі та дидактичні ігри «Хочеш іграшку купити — треба майстра похвалити!»; «Привіз здалеку гончар Розповідар кмітливим діткам новий товар!»; «Вітерець візерунки розкидав. Хто б до ладу їх поскладав?»; «Розбитий глечик погано мати, краще у мирі та злагоді проживати!»; «Який орнамент на рушничку?» (Додаток К), заохочення, стимулювання, що сприяло розвитку більш глибокого усвідомленого сприйняття, відтворення і трансляції художніх творів, формуванню мистецько-творчої компетентності.

На **III етапі** – активно-діяльнісному, ми мали на меті реалізувати третю педагогічну умову - *реалізація особистісно-орієнтованого підходу до дітей у процесі декоративної діяльності*. Основними формами роботи на даному етапі були завдання-вправи, ігрові художні вправи, розваги з елементами художньо-творчої діяльності, ігрові заняття, заняття-змагання, інтегровані заняття. Для керівництва діяльністю дітей використовували ігрові ситуації, запитання, заохочення.

Першочерговим завданням на початковому етапі було створення художньо-естетичного середовища як фактора впливу на емоційно-почуттєву сферу дитини. На нашу думку, художньо-естетичне середовище є не лише

обов'язковою умовою творчого саморозвитку особистості дитини, але й показником професійної творчості педагогів. Художньо-естетичне середовище повинно включати два міні-середовища: культурно-пізнавальне та індивідуально-творче.

Культурно-пізнавальне середовище - це простір, який ми постійно маємо поповнювати часто замінюваними залежно від навчальних цілей творами мистецтва чи їх репродукціями, які розміщують у художній студії, музеї «Українського декоративного мистецтва», зоні самостійної художньої діяльності тощо. Це дало змогу зорієнтувати дитину у засобах виразності мистецтва, поштовх до засвоєння культурно-сенсорних еталонів (колір, лінія, світло, простір, звук та ін.), відображених у художньому образі (музичному, або зображувальному).

Індивідуально-творче середовище повинно забезпечувати право та свободу вибору дитини. Створюючи його, ми враховували прояви дослідницького інтересу дітей, який мав підтримуватись створенням можливостей для декоративної діяльності, експериментуванням з різними матеріалами (тканина, папір, глина, нитки, та підручний матеріал при підготовці атрибутів тощо).

На *активно-діяльнісному* етапі передбачалося творче застосування набутого досвіду з декоративного мистецтва в повсякденному житті: дидактичних іграх: «До якого виду народних ремесел належить виріб?», «Хто опішнянський візерунок називає — Той його у свою кишеньку складає!»; «Знайди виріб за описом»; «Розкажи про виріб, що тобі сподобався», «Склади візерунок», «Крамниця «Художньої кераміки», драматизаціях, самостійній творчості. Все це мало створювати свободу творчої діяльності.

Основними формами роботи на даному етапі були створення власних міні-альбомів «Такі різні (іграшки, витинанки, писанки, мотанки) мої», оформлення композицій до свят у групі, ігри-драматизації за змістом відомих казок, віршів про українську іграшку, мотанку, писанку, витинанку, використання досвіду виготовлення іграшок та декоративних виробів у

сюжетно-рольових іграх. Для керівництва діяльністю дітей використовували ігрові ситуації, запитання, заохочення, метод створення художнього контексту, метод створення «композицій». Нами використовувалися прийоми «занурення» та «перевтілення», співтворчості, які дозволили «проживати» художній зміст декоративних виробів, відчувати насолоду від отриманого результату.

У роботі над підвищенням мистецько-творчої компетентності педагогів з художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку проводилися регулярні консультації на різну тематику для активізації інтересу вихователів до декоративно-прикладного мистецтва, підвищення образотворчої освіти і збагачення їх художньо-естетичної культури. Вихователь-методист разом з вихователями детально вивчили матеріали про розвиток декоративно-прикладного мистецтва в Україні, регіональні особливості декоративних виробів з дерева, глини, тканини, сиру.

Задля активізації інтересу до декоративно-прикладного мистецтва, збагачення художньо-естетичної культури педагогів і батьків ми організували серію занять майстер-класу «Рукотворний всесвіт: створимо ляльку-мотанку (витинанку, писанку, іграшку)» з метою розширення і збагачення знань про народні звичаї та традиції декоративно-прикладного мистецтва; ознайомлення з різними технологіями створення декоративних виробів; вправляння у створенні різних видів декоративно-прикладного мистецтва. Вихователів знайомили з історичним змістом виникнення та розвитку декоративного мистецтва (доповідь-лекція для вихователів «Витинанка. Історія. Технологічні особливості. Типологія витинанок») (Додаток Л); вправляли у визначенні видів, ознак творів декоративно-прикладного мистецтва за технікою та технологією, семантикою, колористикою та призначенням; пропонували добирати програмовий зміст для занять з ознайомлення з різними видами декоративно-прикладного мистецтва, планувати систему занять.

Ефективною у формуванні досліджуваного явища була педагогічна просвіта батьків (індивідуальні консультації, бесіди, ознайомлення з науково-методичною літературою, батьківські збори та інше) з метою привернення їхньої уваги до проблеми формування мистецько-творчої компетентності, значення декоративно-прикладного мистецтва в розвитку дитини зокрема. Для того щоб зацікавити батьків цим напрямом роботи з декоративного мистецтва та залучити їх до активної взаємодії, ми систематично організовували виставки дитячих робіт, проводили консультації щодо організації спільної творчої діяльності батьків з дітьми «Роль народної керамічної іграшки в мистецькому вихованні дітей», знайомили батьків з іграми, спрямованими на формування мистецько-творчої компетентності старших дошкільників. Проводили для батьків заняття «Творчої майстерні», де для них було організовано тренінги, під час яких вони разом з дітьми опановували різні техніки декоративного мистецтва.

Методикою використання народних ремесел у освітній роботі передбачалися такі етапи активізації дітей:

- *пізнавальний*, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла;
- *емоційно-смісловий*. Його завдання полягають у розвитку здатності до художньо-творчого переживання і співпереживання, у формуванні морально-етичних уявлень;
- *художньо-діяльнісний*, що полягає у практичній реалізації засвоєних знань про народні ремесла, виробленні навичок виготовляти подібні вироби [37, 217].

Ознайомлення з народними ремеслами проходило у кілька етапів (за Л.Калуською).

I етап. На першому давалися узагальнені поняття про побутову культуру наших предків. Дітей підводили до усвідомлення природного розуму, таланту, працьовитості, естетичного смаку і краси у наших

прадідусів і прабабусь, які вміли все робити своїми руками, створювати корисні і чудові речі.

II етап. На другому етапі формувалися уявлення про різні види українського народного декоративно-прикладного мистецтва, про їх регіональні особливості, що проявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення.

III етап. Для третього етапу визначальним було те, що дітям давалися знання про окремі види народних ремесел, звичаї, традиції, обряди, пов'язані з виготовленням та використанням виробів [27, 218].

Метод художнього спілкування ґрунтується на безпосередній взаємодії з мистецтвом та залученні до художньо-творчої діяльності. Зокрема, вихователь організовував теоретичні (мистецтвознавчі); практичні (образотворення, театралізація, музикування, танці і т. д.); інтегровані (поєднання різних видів мистецтва) види взаємодії у дитячому садку. Особлива роль відводилася поєднанню різних типів активності, коли переважав один із видів мистецтва. До прикладу, дитина сама могла вибрати художні засоби, способи, матеріали для створення бажаного образу.

Пріоритетними педагогічними інструментами набуття пасивного мистецького досвіду було споглядання, вслуховування, роздивляння, замилювання, перевтілення тощо. Такі методи сприяли накопиченню естетичних вражень, переживанню емоцій. Спостереження та сприймання мистецької мови та художніх образів доповнювалося на прогулянках, екскурсіях, під час відвідування мистецьких заходів, перегляду кіно, мультфільмів тощо. Розглядаючи й милуючись творами мистецтва, дитина мала змогу не лише побачити їхні характерні ознаки, а й «зануритись» у них, почути шелест листя, відчути на щоках теплий вітерець, гру сонячного зайчика на долоні, вдихнути пахощі осіннього лісу.

Ознайомлення з образами передбачало їхнє сприйняття, впізнавання деталей, вирізнення особливостей колориту, композиції, визначення художньої цінності тощо. Безпосередньо у закладі дошкільної освіти

вихователь застосовував ілюстрації, твори, фотоальбоми, реальні об'єкти, витвори, художні вироби тощо. У такий спосіб він підказував, заохочував дітей до роздумів, розширював їхні художні уявлення про засоби виразності, пропонував випробувати себе у різних ролях, знайти асоціації, аналогії, подібності, порівняти речі між собою, побачити особливості, деталі.

Задля формування мистецько-творчого досвіду та художньо-естетичних навичок ми зважали на поетапність реалізації певної методики:

- дослідження (обстеження, споглядання, запитання, підготовка до художнього практикування через спостереження за предметами побуту, довкілля, природи, засвоєння зовнішніх ознак, вміння їх помічати тощо);

- засвоєння слів-понять та еталонних характеристик (запам'ятовування, чітке позначення, розуміння змісту слів, фіксація взаємозв'язків, ознак предметів (явищ), типових узагальнень та характеристик, раціональне усвідомлення понять);

- показ методів та засобів розв'язання проблеми, детальний інструктаж, з метою накопичення художнього досвіду, оволодіння художньою мовою, конкретними знаннями, вміннями та навичками через наслідування, узгодження дій, опанування конструктивних, зображувально-виразних можливостей різних видів мистецтва; пояснення алгоритму реалізації художнього процесу; залежно від віку та досвіду хід роботи презентують повно або частково, поступово спонукаючи до творчості і самостійності;

- вправляння (практична робота, створення художнього продукту – заняття «Опішнянська кераміка. Декоративне малювання на різних площинних формах або виліплених з глини»; «Прикрашання площинних форм керамічних виробів традиційним опішнянським орнаментом»), самостійні прояви творчих фантазувань та уявлень, закріплення умінь та навичок;

- бесіда, розповідь – комунікативні методи для з'ясування рівня поінформованості дітей, усвідомлення ними характеристик конкретного виду

мистецтва, ставлення до художньо-творчої діяльності, міри засвоєння необхідних відомостей, сформованості навичок;

– аналіз дитячої творчості, заохочення, оцінка художньої діяльності, виявлення «поваги» до зусиль дитини.

2.3. Аналіз результатів проведеної роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Завершальним етапом дослідно-експериментальної роботи був контрольний експеримент, який має на меті здійснення порівняльної характеристики рівнів сформованості мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп на засадах ознайомлення з декоративно-прикладним мистецтвом, визначення результативності використання запроваджених педагогічних умов формування мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Для узагальнення, детального вивчення і співставлення результатів дослідження експериментальної роботи проводилися за методикою констатувального етапу.

Порівнюючи результати діагностики на контрольному і констатувальному етапах експерименту, ми простежили динаміку росту рівня сформованості мистецько-творчої компетентності у дітей контрольної та експериментальної груп.

Діти з достатнім рівнем сформованості мистецько-творчої компетентності, вільно висловлювали свої судження, давали естетичні оцінки, в яких широко використовувалися образні порівняння.

Діти ділилися своїми емоційними переживаннями, асоціаціями, які у них виникли. Різноманітність асоціацій, викликаних емоційними переживаннями дітей, вказували на взаємозв'язок емоційної активності з іншими центрами головного мозку, що може бути використано для

активізації проявів дитини в процесі навчання, для підвищення ефективності освітнього процесу в цілому.

Також, діти стали впевненіше встановлювати зв'язки між змістом художнього твору, засобами виразності і емоційним настроєм, це свідчило про розуміння основних композиційних закономірностей.

Для дітей було характерне перенесення власних емоцій у процесі спілкування з творами у різні види діяльності. Найбільш поширеною була власна естетична діяльність. Діти самостійно обирали для себе в повсякденному житті заняття декоративно-прикладним мистецтвом, що було показником пошуку способів і форм самовираження.

Діти, емоційні прояви яких відповідали середньому рівню, були стриманішими в зовнішньому вираженні емоційних переживань. Це пояснюється індивідуально-типологічними особливостями даних дітей. Але в порівнянні з результатами констатувального експерименту емоції стали змістовнішими і різноманітнішими за формою. Зацікавленість, інтерес до декоративно-прикладного мистецтва були притаманні дошкільникам, але дітей більшою мірою цікавила емоційна насиченість творів декоративно-прикладного мистецтва.

Окрім названих емоційних станів, для дітей був характерний стан задоволення, радості від спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва, з однолітками і педагогом.

Діти, віднесені до низького рівня, в ході експериментального дослідження виявляли низьку емоційну чуйність. Про це свідчить динаміка емоційних переживань дітей.

Виділені зміни у прояві емоцій дітей обумовлені ціннісним змістом і різноманітними формами спеціально організованої діяльності педагога і дітей на основі ознайомлення з декоративно-прикладним мистецтвом. Отже, при створенні відповідних умов, можливе, забезпечення ефективного формування художньо-естетичної вихованості дошкільників, розвиток естетичних емоцій і почуттів.

Проаналізувавши отримані дані, ми визначили рівні сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників за даними контрольного етапу експерименту, які занесені до таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1.

Загальний рівень мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників (контрольний експеримент)

Групи	Рівні розвитку		
	високий	середній	низький
Експериментальна група	30%	63%	6%
Контрольна група	18%	48%	34%

За отриманими даними у дітей КГ значних змін не відбулося, в ЕГ – відбулися значні зміни: діти показали високий (30%) і середній рівні (63%), низький рівень (6%) мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників засобом декоративно-прикладного мистецтва. Динаміку змін, що відбулися в рівнях сформованості мистецько-творчої компетентності, можна побачити на рис. 2.3.1.

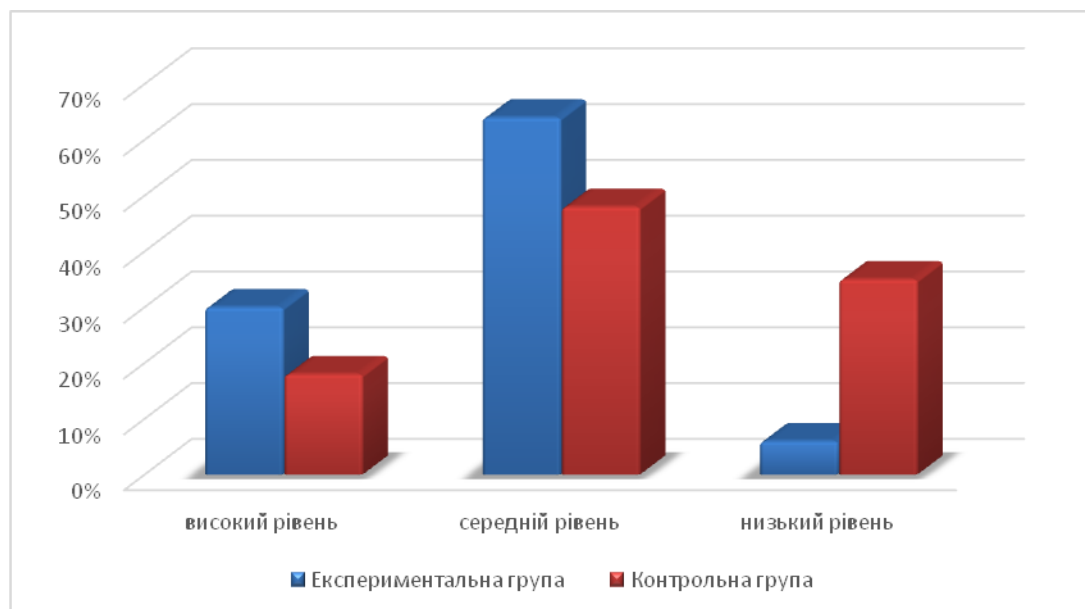

Рис. 2.3.1. Співвідношення рівнів сформованості мистецько-творчої компетентності у старших дошкільників експериментальних та контрольних груп на контрольному етапі експерименту

Порівняння результатів на початку та після закінчення формувального етапу експерименту дало змогу визначити значний перерозподіл даних у

рівнях: в експериментальних групах відбулося значне збільшення кількості дітей з високим рівнем сформованості мистецько-творчої компетентності – з 17% до 30%; у контрольних групах значного збільшення кількості дітей високого рівня не виявлено з 12% до 18%. За час формувального етапу експерименту у контрольній групі значна частина дітей залишилася на середньому та низькому рівнях сформованості мистецько-творчої компетентності (відповідно 48% і 34%), а в експериментальній групі значна частина дітей перейшла з низького рівня на середній – 64%.

Аналізуючи результати експерименту, необхідно підкреслити, що значно підвищилася ініціативність дітей під час декоративної діяльності. Порівняно з попередніми даними, діти експериментальної групи вільно формулюють мету своєї мистецько-творчої діяльності, майже всі намагаються планувати роботу і виконувати її за своїм задумом. Діти раціонально добирають спеціальні дії для досягнення бажаної мети, стали більш самостійними, наполегливими.

Аналіз контрольного експерименту продемонстрував ефективність використання декоративно-прикладного мистецтва у формуванні мистецько-творчої компетентності старших дошкільників.

Впровадження експериментальної програми забезпечило суттєві якісні зміни у рівнях сформованості даного феномена за його основними критеріями: емоційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісно-творчим.

За допомогою занять з ознайомлення з декоративно-прикладним мистецтвом, ігрових методів, зв'язку художньо-естетичної діяльності з іншими видами дитячої творчості, послідовного оволодіння декоративно-прикладним мистецтвом, посилюючи дітям даного віку, відбулися зміни у ставленні дітей до творів декоративно-прикладного мистецтва. Це виявляється в усвідомленні естетичної цінності творів декоративно-прикладного мистецтва, у здатності встановлювати певні змістові зв'язки між декоративним та іншими видами мистецтва і життєвими явищами. Проявом активного ставлення дитини до декоративно-прикладного мистецтва, був

емоційно-естетичний відгук у процесі сприймання та індивідуальних суджень, уміння самостійного інформаційного пошуку зображувального матеріалу, власного розуміння отриманої інформації та її безпосереднє втілення під час підготовки та проведення різноманітних форм художньо-естетичної діяльності.

Таким чином, контрольний етап експерименту підтвердив результативність розроблених педагогічних умов мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва, а саме: використання педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва з урахуванням його виховних та розвиваючих можливостей; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва; тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні проблем формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до другого розділу

Експериментальне дослідження художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку на засадах ознайомлення з мотанкою дозволяє зробити такі висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічної проблеми художньо-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку дозволив нам вивести такі критерії: емоційно-ціннісний критерій, який виявляє наявність потреби спілкування з творами мистецтва, виражає міру здатності дітей до адекватної оцінки мистецьких явищ; когнітивний критерій, який виявляє міру сформованості мистецької ерудиції дітей; діяльнісно-творчий критерій, який віддзеркалює міру прагнення сприймати мистецтво свідчить про ступінь сформованості у дітей мотивації до естетичної діяльності.

3. Для підтвердження даних теоретичного аналізу, було проведене експериментальне дослідження системи роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Проведення даного дослідження складалося з трьох етапів – діагностики наявного рівня мистецько-творчої компетентності, розробки та апробації системи роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей та подальший контроль рівня мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

4. На першому етапі був виявлений досить низький рівень мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня мистецько-творчої компетентності, так і окремих складових. Відповідно такі дані засвідчують надзвичайно велику актуальність формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

5. Для покращання рівня мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку була розроблена власна система роботи з художньо-естетичного виховання у дітей старшого дошкільного віку. Вона

полягала у організації роботи гуртка «Народне декоративно-прикладне мистецтво» та проведенні системи навчальних заходів (занять, дидактичних ігор і вправ, екскурсій до музею, інсценізації творів тощо).

Провідними методами і прийомами здійснення процесу художньо-естетичного виховання є мистецтвознавчі бесіди, використання технік та технологій виготовлення виробів, емоційно насичений аналіз творів і продуктів дитячої художньої творчості.

6. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня мистецько-творчої компетентності у всіх дітей.

7. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку зросли на 13% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 37%.

Відповідно, все сказане засвідчує загальну ефективність розробленої та апробованої системи роботи та доцільність її використання в подальшому для художньо-естетичного виховання в дітей старшого дошкільного віку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити деякі узагальнюючі висновки.

1. Особливої актуальності в умовах зниження рівня естетичної та загальної культури людства набуває формування мистецько-творчої компетентності дошкільника.

Мистецько-творча компетентність — здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Удосконаленню змісту цього виду компетентності, пошуку ефективних методів і прийомів реалізації присвячено праці та методичні розробки Г.Беленької, А.Богущ, О.Дронової, О.Кононко, Н.Лисенко та ін.

Результатом набуття мистецько-творчої компетентності є елементарна обізнаність дитини у специфіці художньо-продуктивного виду мистецтва; ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво тощо.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у працях видатних українських педагогів та діячів освіти Л.Артемової, Г.Ващенко, Н.Ветлугіної, Т.Комарової, В.Котляра, О.Рудницької, О.Михєєвої та багатьох інших.

Твори декоративно-прикладного мистецтва посідають важливе місце у системі засобів формування мистецько-творчої компетентності дітей, унікальним чином інтегрують у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції.

2. Дошкільний заклад спрямовує свої зусилля на те, щоб створити педагогічні умови, які б сприяли формуванню мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

3. Для підтвердження даних теоретичного аналізу, було проведене експериментальне дослідження системи роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Проведення даного дослідження складалося з трьох етапів – діагностики наявного рівня мистецько-творчої компетентності, розробки та апробації системи роботи з формування мистецько-творчої компетентності в дітей та подальший контроль рівня мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

4. На першому етапі був виявлений досить низький рівень мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку в обох групах. Це стосується як загального рівня мистецько-творчої компетентності, так і окремих складових. Відповідно такі дані засвідчують надзвичайно велику актуальність формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

5. Для покращання рівня мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку була розроблена власна система роботи з формування мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Вона полягала у організації роботи гуртка «Народне декоративно-прикладне мистецтво» та проведенні системи навчальних заходів (занять, дидактичних ігор і вправ, екскурсій до музею, інсценізації творів тощо).

6. Основу методичного забезпечення формування мистецько-творчої компетентності складала реалізація комплексу педагогічних умов: використання педагогічного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва з урахуванням його виховних та розвиваючих можливостей; забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до дітей у процесі формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку; оптимальний добір форм, методів формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва; тісна співпраця педагогів і батьків у вирішенні

проблем формування мистецько-творчої компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

7. Провідними методами і прийомами формування мистецько-творчої компетентності були: бесіда, розповідь, пояснення, використання наочності, ігрові ситуації, запитання, заохочення, метод створення художнього контексту, мистецтвознавчі бесіди, проблемні, пошукові завдання, метод роздумів про мистецтво, вправи репродуктивного і творчого характеру, використання технік та технологій виготовлення виробів, емоційно насичений аналіз творів і продуктів дитячої художньої творчості.

8. Після проведення апробації розробленої методики було здійснене контрольне дослідження рівня мистецько-творчої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Загалом контрольне дослідження показало зростання рівня мистецько-творчої компетентності у всіх дітей.

9. Після впровадження розробленої нами системи роботи показники високого рівня розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку зросли на 13% ЕГ. Показники середнього рівня зросли на 24% ЕГ. Показники низького рівня зменшилися на 37%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Потребують подальшого вдосконалення зміст, форми і методи роботи щодо формування мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного мистецтва.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для вихователів та керівників гуртків
щодо формування мистецько-творчої компетентності дітей
старшого дошкільного віку засобом декоративно-прикладного
мистецтва

Формування мистецько-творчої компетентності дітей старшого дошкільного віку забезпечується засобами декоративно-прикладного мистецтва. Саме тому, у процесі реалізації завдань художньо-естетичного виховання рекомендується знайомити дітей з різноманітними видами декоративного мистецтва: ткацтвом, гончарством, вишивкою, писанкою.

Вихователям дошкільних навчальних закладів при плануванні навчально-виховної роботи з художньо-естетичного виховання дошкільників рекомендується додержуватися таких вимог:

- урахувувати пріоритетні потреби сьогодення у забезпеченні належної якості художньо-естетичного розвитку, виховання і навчання дитини дошкільного віку;
- забезпечувати право дитини на реалізацію свого природного потенціалу, її основних життєвих тенденцій до самореалізації, саморозвитку і самозбереження;
- органічно поєднувати формування цілісної особистісної культури дитини дошкільного віку з національною культурою українського народу, культурними надбаннями попередніх поколінь і світової культури.

Рекомендується використовувати заняття, свята, дозвілля, зустрічі з іграшкарями, театралізовані дійства, ігри-драматизації, екскурсії до музею, на виставки творів народного мистецтва. Для згуртування колективу рекомендується проводити різноманітні вікторини та свята.

Формувати знання про декоративно-прикладне мистецтво рекомендується в такий послідовності: короткі історичні відомості про вид декоративно-прикладного мистецтва, його місце в сучасному декоративному

мистецтві; символи в творі декоративно-прикладного мистецтва; матеріали для виготовлення виробу, їх властивості; добір кольорів, підготовка, приготування матеріалів.

Для викладення теоретичного матеріалу рекомендується мати набір методичних карт із зображенням етапів виготовлення твору декоративно-прикладного мистецтва, а також символів твору.

Для практичної роботи рекомендується використовувати навчальну колекцію виробів за регіональними особливостями. Роботу рекомендується спрямовувати на опанування майстерністю виготовлення твору, починаючи від простих до складних, а надалі — до виготовлення авторських творів.

Організацію художньо-естетичної діяльності рекомендується планувати таким чином, щоб діти мали можливість не тільки відтворювати традиційні вироби, а й виготовляти власні творчі роботи з дотриманням традиційних норм, самостійно підбираючи кольорову гаму. Для відтворення рекомендується подавати високохудожні зразки, створені як за народною традицією, так і відомими майстрами.

Робочі місця рекомендується організовувати у просторому, світлому приміщенні. Діти повинні твердо засвоїти правила техніки безпеки при роботі з виробами декоративно-прикладного мистецтва.

Для роботи над виробом рекомендується мати повний набір приладдя та матеріалів.

При виборі змісту та форми подання завдання рекомендується враховувати наступні вимоги: художність, яка виходить із специфіки декоративного мистецтва і його сприйняття; персоналізація, спрямована на виявлення глибини особистісного ставлення дитини до декоративно-прикладного мистецтва; пізнавальність, що дозволяє дитині «зануритися» в мистецтво, поповнити свій художньо-естетичний досвід. Така система роботи допоможе створити необхідні умови для відродження національно-культурних традицій українського народу, народної творчості та сприятиме формуванню мистецько-творчої компетентності дітей.

Задля формування мистецько-творчого досвіду та художньо-естетичних навичок необхідно зважати на поетапність реалізації певної методики:

- дослідження (обстеження, споглядання, запитання, підготовка до художнього практикування через спостереження за предметами побуту, довкілля, природи, засвоєння зовнішніх ознак, вміння їх помічати тощо);

- засвоєння слів-понять та еталонних характеристик (запам'ятовування, чітке позначення, розуміння змісту слів, фіксація взаємозв'язків, ознак предметів (явищ), типових узагальнень та характеристик, раціональне усвідомлення понять); – демонстрування

- показ методів та засобів розв'язання проблеми, детальний інструктаж, з метою накопичення художнього досвіду, оволодіння художньою мовою, конкретними знаннями, вміннями та навичками через наслідування, узгодження дій, опанування конструктивних, зображувально-виразних можливостей різних видів мистецтва; пояснення алгоритму реалізації художнього процесу; залежно від віку та досвіду хід роботи презентують повно або частково, поступово спонукаючи до творчості і самостійності;

- вправляння (практична робота, створення художнього продукту), самостійні прояви творчих фантазувань та уявлень, закріплення умінь та навичок;

- бесіда, розповідь – комунікативні методи для з'ясування рівня поінформованості дітей, усвідомлення ними характеристик конкретного виду мистецтва, ставлення до художньо-творчої діяльності, міри засвоєння необхідних відомостей, сформованості навичок; спонукання до синтезу мистецтв, зображення предмету-образу різними художніми способами.

- аналіз дитячої творчості, заохочення, оцінка художньої діяльності, виявлення «поваги» до зусиль дитини.

Загалом, дорослі мають подбати про навчання дітей мистецької мови, передбачає засвоєння художніх знань, оволодіння вміннями та навичками

роботи з матеріалами та інструментами, усвідомлення правил користування ними.

Необхідною є співпраця з родинami вихованців щодо організації спільних виставок художніх робіт, відкритих дверей, свят, розваг, проєктів тощо.

Серед педагогічних умов, що створює вихователь у закладі дошкільної освіти для реалізації та виконання освітніх завдань, можемо виокремити:

- підтримку життєрадісної емоційної атмосфери спілкування, котра враховує художньо-естетичні потреби та запити дошкільників, забезпечує затишок, захищеність, довіру до світу, радість існування, самостійність пізнання, творчість;

- використання варіативних освітніх засобів впливу (зважаючи на індивідуальний досвід та особливості розвитку кожної дитини), що ефективно впливають на формування стійкого інтересу до мистецтва та пізнавальної взаємодії з дорослим;

- застосування якісних дидактичних матеріалів, яскравих ілюстрацій, цікавих книг, реальних об'єктів, художніх засобів, що захоплюють інформацією, дають змогу взаємодіяти та розвиватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусич Ніна. Пригадаймо майбутнє : нотатки учасника «круглого столу» // Дошкіл. виховання : наук.-метод. журн. МОН України для педагогів і батьків. 1996. № 01 (січ.). С. 18-21.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. К. : Світич, 2009. 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. Наказ МОН України № 33. від 12.01.2021. С. 21–22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-vukrayini>
4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Пироженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Барб-Галль Ф. Как говорить с детьми об искусстве. Издательство: Арка, 2012. 192 с.
6. Березюк О. С. Чинники етнопедагогіки: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 205 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. : Либідь, 2003. 280 с.
8. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. 137 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/9940/1/%> (Дата звернення: 30.08.2017)
9. Біла І. Творчість як ціннісна потреба. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 38-41.

10. Варккі М. Дитина у світі творчості: Творче та естетичне виховання дошкільнят / Дошкільне виховання. 2003. № 6. С.57-67.
11. Ващенко Г. Виховний ідеал // *Полтавський вісник*. 1994. 191с.
12. Виховуємо креативність. URL: <http://prolisok.it-we.net/vixovuyemo-kreativnist>
13. Воропай Т. М. Виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці // *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2003. № 11–12, червень. С. 11–13.
14. Выготский Л. С. Психология искусств. М. : Педагогика, 1987. 344 с.
15. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці. Монографія. Донецьк: ТОВ Лебедь, 2001. 218с.
16. Гавриш Н.В. Світ крізь чарівні віконця . *Дошкільне виховання*. 2009. № 4. С.3-7.
17. Гавриш Н.В. Теоретичні засади проблеми дитячої творчості. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 4. С. 124-129.
18. Гавриш Н.В. Проблема взаємозв'язку словесної творчості дошкільників з різними видами художньої діяльності. *Наука і освіта*. 2001. № 1.С. 107-112.
19. Герус Л. Українська народна іграшка. К.: Водограй, 2005. 586 с.
20. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С.21.
21. Гриценко Л., Гасан А. Особливості формування практичних умінь та навичок при опануванні основами писанкарства // *Імідж сучасного педагога*. 2001. №2. С. 43-50.
22. Декоративно-ужиткове мистецтво в роботі з дітьми // *Народознавство в дошкільному закладі*. Тернопіль, 1993. С.6-11.
23. Джола Д. М., Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 392 с.

24. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років.: наук. кер. проекту В.О.Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертутіна та інш; нак. Ред. Г.В. Беленька; Київ. 2020. 440 с.
25. Свиридюк О. До питання творчого, художньо-естетичного виховання дошкільників: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (14–15 трав. 2012 р.) : [у 3 т.]. Луцьк, 2012. Т. 1. С. 174—175.
26. Дронова О. О. Педагогічні умови розвитку образо-створення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>
27. Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. Молодий вчений. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.
28. Дудкевич Т. В. Дошкільна психологія.: навч. пос. Центр учбової літератури, 2007.
29. Дудова Т. Іграшка в житті дитини // *Дошкільн. виховання*. 2014. № 12. С. 7-9.
30. Дьяченко О.М. Розвиток уяви у дошкільників. М.: Педагогіка, 1986.
31. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування та сфери впливу. К. : Вища школа, 1976. 172 с.
32. Калуська Л. В. Дивокрай. Вибрані дидактико – методичні матеріали у 2 - х книгах для працівників дошкільних закладів. Книга 1. Тернопіль. Мандрівець, 2007. 320 с.
33. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: метод. посіб. Х. : Ранок-НТ, 2004. 64 с.
34. Калуська Л.В. Форми роботи з педагогічними кадрами з проблеми використання народних ремесел у дошкіль. закладах // Науково-методичний вісник. 1995. №4. Джерела. С.59-62.

- 35.Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. С. 31–32.
- 36.Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. Виховує мистецтво. Активізація творчості дошкільників засобами мистецтва: метод посібник. ІЗМН, 1998, 100с.
- 37.Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей / *Рідна школа*. 2010. № 6. С. 59-63.
- 38.Ковалевська О. Й. Чарівний світ мистецтва // *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2008. Серпень.
- 39.Ковалевська О.Й. Хатні писанкові прикраси (Закарпаття) // *Народне мистецтво*. 2009. № 1/2. С. 69-72.
- 40.Коваленко Т. Українська народна іграшка // *Мистецтво та освіта*. 2003. №4. С.44-49.
- 41.Коваленко Т.В. Основні форми опанування мистецтва української народної іграшки учнями молодшого шкільного віку //Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Випуск 6-7(20-21). Полтава, 2001. Серія «Педагогічні науки». С.105-113.
- 42.Комарова Т.С. Детское художественное творчество. Методическое пособие для воспитателей и педагогов. М.: Мозаика-Синтез, 2006., 128 с.
- 43.Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загально-освітніх навчальних закладах України / за ред. Л. Масол // *Шкільний світ*. 2002. №9. С.1-5.
- 44.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Рад. шк., 1989.
- 45.Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва. Методика художнього виховання дітей. Кондор, 2009. 200с.

46. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з дисциплін художньо-естетичного циклу // *Мистецтво та освіта*. 2008. № 4. С.2-8.
47. Кульчицька Е.И. Сирень одаренности в саду творчества. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. 316 с.
48. Лещенко Л. Великодні ігри з писанками // *Розкажіть онуку*. 2003. БЕРЕЗ. (№7/8). С. 26-28.
49. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років «Кольорові долоньки». Харків: Видавництво «Ранок», 2008. С. 3.
50. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.метод. посіб. К. : Слово, 2011. 718 с.
51. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: [монографія]. К. : Промінь, 2006. 432 с.
52. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вчителів / Е. В. Белкіна, О. В. Гайдамака, О. В. Калініченко, І. М. Масол, І. В. Руденко. Х. : Веста : Видавництво «Ранок». 2006. 256 с.
53. Мелик-Пашаев А. А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественного развития школьников / *Вопросы психологии*. 1989. № 1. С. 15–24.
54. Мельничук Ю. Ляльки в народному вбранні // *Народне мистецтво*. № 3-4. 2004. -С. 48-51.
55. Миропольська Н. Є. Естетичне і художнє: логіка педагогічного взаємозв'язку // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки : збірник наук. Праць. Київ-Запоріжжя. Вип. 21. С. 274-277.
56. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности // *Обдарована дитина*. 2002. № 4, № 2, № 5, № 8, № 9.

57. Моляко Б.О. Психологічна готовність до творчої праці. Знання, 1989.
58. Навчання і виховання шестирічних першокласників: Зб. ст.: Посібник для вчителів, студентів Упор. К. С. Прищепа. 1990. С. 4
59. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. К.: АртЕк, 1999. 256 с.
60. Напиткіна Г. Українська лялька-оберіг. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 32с.
61. Олійник О. Г. Виховання естетичного почуття у дітей дошкільного віку / О. Г. Олійник // *Дошкільний навч. заклад*. 2008. № 6. С. 23–35.
62. Онищук І. А. До проблеми формування основ художньо-естетичної культури старших дошкільників // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 62-70.
63. Оніщенко О. Естетичне виховання : історичні традиції і сучасність // *Мистецтво та освіта*. 1998. №3. С. 2-7.
64. Орел Л. Г. Дитяча народна іграшка на Україні // *Початкова школа*. 1991. №2. С. 66–68.
65. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2010. 274 с.
66. Погрібняк Н.В. Розвиток основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як складова життєтворчості. Запоріжжя: Ліпс, 2007. 213 с..
67. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. Дошкільне виховання. 2021. № 2. С. 3–8.
68. Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: [https:// www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey](https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yak-sformuvati-mistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey)

- 69.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навч. Закладів. К. Академвидав. 2006. 456 с. С. 192.
- 70.Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки: навч. посіб./ Т.І.Поніманська К. : Слово, 2006. 398 с.
- 71.Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р.М.Борщ, А.В.Самойлик. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 70 с.
- 72.Русова С. Український дитячий садок // *Україна*. 1991. № 2. С. 39–41.
- 73.Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. К. : ІСДО, 1996. 288 с.
- 74.Сухорукова Г. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/suxorykova.pdf>
- 75.Терещенко І. Долучаємо дітей до декоративно-прикладного мистецтва під час занять. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2017. № 10. С. 44-48
- 76.Тяпулова М. Прийоми розвитку творчого мислення дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу 2017. № 10. С. 42-43.*
- 77.Ухіна В.В. Розвиток творчості старших дошкільників у роботі з різними матеріалами. 2013. №3(43)//file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/Tvo_2013_3_42.pdf, С. 238-244.
- 78.Федорович А. В. Мистецько-творча компетентність дошкільника як педагогічна проблема //http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/210/5827/12173-1?inline=1
- 79.Флерина Е.А., Косминская В.Б. Эстетическое воспитание детей дошкольного возраста // *Дошкольная педагогика*. М.: Учпедгиз, 1962. 383 с.

80. Фокіна Т. Програма художньо-естетичного розвитку дошкільників / Т. Фокіна // *Дошкільне виховання*. 1999. № 1. С.35-38.
81. Художественное творчество и ребенок. Под ред. Н.А.Ветлугиной. М. 1972. 356с.
82. Цвар Н. Чарівний світ образотворчого мистецтва: малюємо в нетрадиційних техніках. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 49-55.
83. Чумичева Р.М. Взаимодействие искусств в формировании личности старшего дошкольника. Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского гос. пед. унта, 1995. 272 с.
84. Шевчук А. Дні мистецтва в дитсадку // *Дошкільне виховання*. 2008. № 2. С. 20-21.
85. Шевчук А. Мистецька освіта дітям Традиції та інновації в оновленому БКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 20 – 23.
86. Шевчук А. Новації в мистецькому вихованні дошкільників: метод. Посібник / Н. Дятленко, А. Гончаренко, А. Шевчук та ін. // *Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ*. К. : Шкільний світ, 2010. С.43-66.
87. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 12. С. 4–10.
88. Шульга Л. Розвиток творчих здібностей у дітей середнього дошкільного віку (на заняттях з малювання). Запоріжжя ТОВ ЛПС.ЛТД, 2001. 84 с.
89. Щербо А. Б. Формирование у младших школьников способностей к художественно-эстетической деятельности: дис... докт. пед. наук : спец. 13.00.01. «Формирование у младших школьников способностей к художественно-эстетической деятельности». Винница, 1983. 370 с.
90. Яценко Т. В. Психологія дитячої творчості. Кременчук : ПП «Бвтарт», 2019. 198 с.

Анкета для вивлення естетичного досвіду вихователя і самооцінка його діяльності з художньо-естетичного виховання дошкільників

1. Визначте поняття: творчість, творча активність, творче виховання, самовиховання.
2. Які форми роботи організації творчої діяльності зі старшими дошкільниками, на вашу думку, є найбільш оптимальними?
3. Які методи активного навчання і виховання уявляються Вам найбільш творчо значущими?
4. Що ви розумієте під поняттям «декоративне мистецтво?»
5. Чи може декоративне мистецтво впливати на формування певних якостей у дітей? Якщо можуть, то яких саме?
6. Назвіть найбільш значущі промислові центри української народних промислів?
7. Назвіть майстрів декоративного мистецтва?
8. Якими є художні засоби виразності декоративно-прикладного мистецтва?
9. Якою є роль декоративно-прикладного мистецтва у формуванні творчої активності дитини? Чому?
10. Назвіть види, типи і типологічні груп декоративних виробів, які є в експозиції вашого дошкільного закладу (групи, музею, методичного кабінету)?
11. Уточніть, з якими саме особливостями декоративно-прикладного мистецтва ви ознайомлюєте дітей (особливостями пропорцій, кольорів та зображень на виробах, самостійне створення окремих візерунків, орнаментів найближчого регіону; з процесом виготовлення виробів, їх історією, майстрами)?
12. Чи володієте Ви технічними навичками створення творів декоративно-прикладного мистецтва?

13. Які методи навчання і виховання уявляються Вам найбільш естетично значущими?
14. Які навички декоративного мистецтва маєте і де їх одержали?
15. Назвіть Ваші улюблені твори народного декоративного мистецтва. Обґрунтуйте Ваш вибір.
16. Як здійснюється ваша взаємодія з керівниками художніх гуртків?
17. Які форми роботи зі старшими дошкільниками, на вашу думку, є найбільш оптимальними?

Додаток Б**Анкета для батьків «Значення декоративного мистецтва для розвитку
вашої дитини»**

1. Якою, на Ваш погляд, має бути дитина, щоб її можна було вважати компетентною у сфері мистецтва.
2. Що необхідно для досягнення вашою дитиною певних навичок у сфері декоративного мистецтва?
3. Що необхідно для формування мистецько-творчої компетентності?
4. У чому Ви бачите допомогу сім'ї у вирішенні цього завдання?
5. Чи вважаєте Ви, що сім'я повинна розвивати вміння дітей самостійно організувати власну мистецьку діяльність?
6. Чи надаєте ви значення декоративному мистецтву для розвитку своєї дитини?
7. Чи займаєтесь ви декоративною діяльністю вдома разом з дитиною?
8. Чи знайомитеся Ви з творами декоративного мистецтва разом з дитиною? Назвіть її улюблені твори.
9. Які види і жанри мистецтва подобаються Вам найбільше і чому?
10. Чи знаєте ви, як дитина ставиться до декоративної діяльності у дошкільному закладі? Що їй подобається найбільше?
11. Чи розмовляєте ви з дитиною про декоративно-прикладне мистецтво?
12. Чи вважаєте ви, що залучення дитини до декоративно-прикладного мистецтва має відбуватися тільки у закладі дошкільної освіти?
13. В чому проявляється інтерес вашої дитини до декоративно-прикладного мистецтва?
14. Чи створюєте ви умови дитині для занять декоративною діяльністю вдома?
15. Чи є у Вашої дитини необхідне обладнання для занять художньо-естетичною діяльністю.

Додаток В**Вправа «Що в альбомі?»**

Мета: з'ясувати прояви зацікавленості у дітей до мистецтва писанкарства як одного з видів декоративно-прикладного мистецтва України; розвивати вміння словесно виражати своє ставлення до побаченого.

Матеріал: 3-4 альбоми з тематично підібраними ілюстраціями на теми: «Писанка», «Предмети побуту», «Природа», «Українські обереги».

Опис: дітям пропонується роздивитися декілька різних альбомів на власний розсуд. Словесно обґрунтувати власний вибір. Описати витинанки, які сподобались найбільше і чому.

**Бесіда для визначення рівня емоційно-ціннісного ставлення
дошкільників до народних ремесел**

Завдання: виявити рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до народних ремесел.

Методи: аналіз, опитування, спостереження. Об'єктами спостереження за емоційною реакцією дітей на деякі вироби народних ремесел і під час розповіді про них були: вираз обличчя дітей, збудженість, захоплення, темп мови та ін.

Запитання до бесіди

Чи подобаються тобі вироби народних умільців?

Чи знаєш ти людей, що славляться виготовленням таких речей?

Чому їхні вироби такі гарні?

Що тобі подобається у роботі майстрів?

Чи любиш слухати розповіді про народні ремесла? Що найбільше тобі запам'яталося?

Чим тобі подобаються вироби?

Розкажи про ті вироби, що тобі найбільше сподобалися.

Чи бажаєш навчитися виготовляти подібні речі?

Додаток Д

Конспект заняття «Майстрів діти знають, їх працю поважають!»

Мета. Закріпити назви майстрів народних промислів (*кушнір, лимар, шоріник, гончар, гутник, коваль*) та представників споріднених або інших професій (*мельник, кравець, столяр, тесляр*).

Ігрова дія: діти отримують картки з зображенням майстрів та представників споріднених професій, накривають картки з зображенням представників споріднених професій, домовляються про справу, яку будуть виконувати під час гри «Народні майстри», пригадують вірш Василя Гея «Предківське коріння».

Мета. Вправляти дітей у розрізненні предметів посуду за матеріалом; закріплювати знання про такі властивості предметів, як: твердий, м'який, щільний, гладкий, блискучий, матовий.

Ігрові правила. Зібрати у кошик предмети однакової якості, розповідати про властивості предметів.

Ігрові дії. Дітей, котрі змагатимуться, поділити на кілька підгруп. Підгрупа, котра знайде більше однакових за матеріалом і властивостями предметів, виграє Пошук закінчується, коли прозвучить сигнал.

Хід гри. Гра починається з короткої бесіди з дітьми про предмети, що їх оточують у груповій кімнаті. При цьому увага звертається на матеріал, з якого зроблені ці предмети. Далі діти виконують ігрові дії.

Чия робота?

Мета. Поглиблювати, уточнювати знання дітей про працю людей, виховувати інтерес до неї, повагу до трудівників.

Ігрове правило. Групувати предмети за місцем їх виробництва і матеріалом, з якого вони зроблені.

Ігрова дія. Змагання, хто дасть більше правильних відповідей.

Хід гри. На столі у вихователя лежать різноманітні предмети. Вихователь бере у руки предмет і запитує: - Що це? Де виготовили цю річ? Хто виготовив?

З якого матеріалу? З чого і ким зроблено?

Мета. Уточнити знання дошкільнят про те, звідки у них одяг. Дати початкові уявлення про властивості та якості різноманітних тканин.

Ігрові правила. Слухати уважно розповідь вихователя, добирати до його розповіді відповідні малюнки та ілюстрації.

Ігрові дії. Подорож туди, де росте бавовна, льон, вирощують овець, а також мандрівка на фабрику одягу.

Хід гри. Для гри потрібні ілюстрації, малюнки, на яких зображено процес вирощування льону, бавовни, виготовлення з них тканин і пошиття одягу. Вихователь роздає дітям малюнки і говорить:

- Чи знаєте ви, з чого виготовлені ваші платтячка, костюмчики?

Вихователь ознайомлює дітей з вирощуванням і переробкою льону, бавовни, виготовленням вовняних тканин і далі - з виготовленням одягу. Свою розповідь вихователь супроводжує демонструванням картинок.

На закріплення проводить такі вправи:

- а) добери картинку до того, про що я розповідатиму;
- б) розкажи, звідки до тебе прийшла така гарна сорочечка; платтячко.

Бесіда з педагогами для виявлення ініціативності, самостійності дошкільників в художньо-естетичній діяльності.

1. Як, по-Вашому, ставляться діти до занять естетичного напрямку?
2. Хто з дітей виявляє найбільшу цікавість до малювання, ліплення, аплікацій, художньої праці?
3. Якому виду естетичної діяльності віддають перевагу діти?
4. Як часто діти вашої групи займаються в зоні самостійної художньої діяльності?
5. Скільки дітей щодня грають в зоні самостійної художньо діяльності?
6. Як часто у вашій групі влаштовуються тематичні виставки художньо-естетичного спрямування?
7. Якому виду декоративно-прикладного мистецтва діти віддають перевагу?
8. Чи включаєте ви в практику своєї роботи спільну мистецько-творчу діяльність з дітьми?

Додаток Ж

Конспект заняття «Ліплення іграшкового коника» на

основі спостережень за творами декоративно-прикладного мистецтва

Мета. Ознайомити дітей з характерними особливостями опішнянської, косівської, Васильківської іграшок. Поглиблювати поняття про пластичність, виразність і декоративність народної іграшки. Розвивати відчуття ритму, гармонії з застосуванням попередньої переробки реальних форм в декоративні. Сприяти формуванню поваги до праці народних майстрів і розуміння краси декоративно-прикладного мистецтва.

Обладнання. Іграшки з дерева, кераміки, пластмаси, тканини, соломи, сиру, гуми, металу, ілюстрації, дитячі малюнки та Іграшкові вироби.

Хід заняття

Вступна бесіда.

Іграшки - найкраще, що є у дітей, це їхні найцінніші друзі. Їм вони довіряють свої найпотаємніші думки, з ними пізнають навколишнє, живуть у чудовому, казковому, мрійливому світі дитинства. Подивіться на свої іграшки, які ви принесли сьогодні на заняття. Кожна з них - найкраща, найулюбленіша. А чи здогадувалися ви, який довгий шлях вона повинна пройти від задуму до втілення, щоб потім побачив її весь світ - від знайомих, друзів, батьків, сестричок і братиків - до вас. Вивчаючи іграшки різних народів світу, ми можемо краще дізнатись про те, як ці народи живуть, чим займаються, що люблять.

Перегляд ілюстрацій із зображенням іграшок різних регіонів України.

Продовження бесіди.

Історія народної іграшки починається з глибокої давнини. Протягом віків вона вбирала в себе кращі національні традиції. В усі часи іграшку створювали як предмет мистецтва, надаючи їй великої художньої виразності. Прообразом ставали об'єкти навколишнього життя.

Українські народні іграшки надзвичайно різноманітні. Їх виготовляли з паперу, горіхів, хутра, піря, жолудів, гуми, скла, тіста, дроту, глини, дерева, сиру, тканини, шкіри, соломи тощо.

Для дітей благодатним був час, коли закінчували збирати урожай. На городах залишалися лише непридатні для харчування насінники: огірки, кабачки, гарбузи. З них діти виготовляли різні забавки: з огірків робили їжачків, черепашок, корівок, з кабачків - свиней, баранів, журавликів, а з гарбузів - різноманітні маски для залякування вночі людей.

З огірків-насінників найкраще виходили їжачки: на подовгасту частину огірка забивали один біля одного гострі кілочки, вирізані з верболозу, а в нижню частину вставляли лише чотири, які імітували ніжки. Спереду з кінцівки морквинки робили носик та очі й виходила досить кумедна іграшка.

На Гуцульщині вівчарі під час довгого перебування на полонині виготовляли сирні фігурки баранчиків, коників, оленів, розмальовувати їх і дарували дітям до свят.

За уявленнями наших предків, весну приносили птахи на своїх крилах, тому в березні - першому весняному місяці - випікалося обрядове печиво у формі пташок.

Були також поширені іграшки з дерева. В наші дні їх можна побачити лише в музеях та приватних колекціях. А раніше на ярмарках можна було купити дерев'яних коників, свищики, колисочки, вітрячки, брязкальця та Ін.

Народна іграшка народжувалася разом з природною потребою дитини пізнати світ.

В Україні найбільшого поширення набули глиняні іграшки. Забавки виготовляли скрізь, де були гончарі, - від Карпат до Чорного моря. Найбільш відомі осередки: Опішня на Полтавщині, Ічня на Чернігівщині, с Дибинці та м. Васильків на Київщині, Косів на Івано-Франківщині тощо.

Декоративно-стилізовані форми, пишній рослинний орнамент з червоного, зеленого, білого, коричневого і чорного кольорів надають опішнським іграшкам казковості й чарівності.

Полтавські гончарі славляться своїми іграшками-свищиками, виготовленими у вигляді вершників, півників, баранчиків, ляльок.

Майстри київські вдало передавали характер і звички птахів та тварин. У їхніх виробках життєва правда поєднувалась із казкою.

В ічнянській іграшці збереглася техніка оздоблення ще з часів Київської Русі. Іграшки прикрашались гравіруванням по сирій глині або орнаментом, відтиснутим дерев'яним штампом. Вироби косівських майстрів характеризуються соковитим розписом світлими барвами на темно-коричневому тлі. Пропорції косівських іграшок прості, гарно розписані.

Народна іграшка, виготовлена з глини, в руках майстрів інколи перетворювалась в скульптуру малих форм.

Перегляд демонстраційного матеріалу.

Читання оповідання В. Сухомлинського "Найкращий майстер".

В одному селі заперечалися люди, хто із них найкращий майстер. Ото стали вони зносити на показ, що кожен з них умів робити. Розклали посеред майдану вишиті сорочки і рушники, барвисті хустки і свитки, коси і глечики, чоботи й скрині...Тільки одна жінка - вона була між ними найбідніша - не принесла нічого. Привела свого синочка. А в нього в руках - саморобний дерев'яний півник. Та неабиякий, а незвичайний. Це мене моя мама майструвати навчила, - з погордою сказав хлопчик. Приклав він півника до вуст - і той засвистів на всі голоси. Ще й крильцями замахав. Тут люди й показали на бідну жінку: Найкращий майстер той, хто вміє навчити.

Декламування учнями вірша А. Костецького "Найкраща іграшка".

Не вгадать тобі нізащо,
котра з Іграшок - найкраща!
Знаю! Трактор заводний.
Зовсім ні.
Електронна залізниця!
Помилився.
Ну, тоді це пароплав!
Не вгадав.
Зрозуміло, це - літак!
Знов не так.

Добре, відповідь я дам:
та, яку зробив ти сам.

Як приємно самому що-небудь зробити! Якщо у вас умілі руки - сміло беріться за роботу!

Поетапне виготовлення виробу вихователем (ліплення фігурки баранчика).

Практична діяльність дітей.

III. Підсумок заняття.

Перегляд і оцінювання виробів.

Демонстрування готових фігурок.

Конспект заняття

«Ознайомлення з витинанкою»

Вихователь: «Діти, подивіться, як гарно в нашій світлиці. Знаєте, чому я сказала «світлиця»? Колись світлицею називали найкращу кімнату в хаті. Жінки-українки з давніх-давен любили чепурити свої хати. Було чисто і затишно скрізь. З тих часів дійшло до нас прислів'я: «У хаті, як у віночку, і сама сидить, як квіточка». А хто ця квіточка? Господиня, яка чимало праці докладає, щоб було у хаті затишно і гарно. Давайте запам'ятаємо це прислів'я і намагатимемося, щоб у нашій груповій кімнаті був завжди порядок.

Ми вже з вами розглядали інтер'єр хати на малюнку, бачили в краєзнавчому музеї давні речі вжитку. Пригадайте, що таке інтер'єр? (Внутрішнє оздоблення, тобто убрання приміщення.) Що було в хаті? Які давні речі, якими колись користувалися, ви знаєте? (Прядка, жорна, дерев'яні ночви та ін.) Чим була прикрашена хата? (Образи, рушники, квіти, вазони; розмальовані квітами піч, грубка, скриня та ін.)».

«Сьогодні я вам розповім, чим ще в давні часи в нашому краї прикрашали хати. Це були витинанки. Так їх називали, бо їх витинали, вирізали з паперу. Витинанки використовували замість серветок у буфетах, ними прикрашали образи під склом. Перед Новим роком і Різдвяними святами між вікнами на стінах прибивали нахрест Гілки ялини і прикрашали

витинанками, ліхтариками, зірочками. Давайте розглянемо, якими витинанками прикрашена наша світлиця».

— Чому ці витинанки різні?

— Чим вони відрізняються одна від одної? Вихователь показує, як робити витинанки (дві-три одного кольору, але з різним візерунком).

— Від чого залежить візерунок на витинанках?

Примітка. Якщо дітям важко відповісти, вихователь детально знайомить їх із процесом виготовлення витинанок.

Папір квадратної форми і певного розміру складають учетверо або увосьмеро і ножицями вирізають різні форми рослинних елементів:

зірочки, квіти, листки, хмелики, віночок; різні геометричні форми чи контурні зображення птахів або людей.

Колись усі вирізані витинанки наклеювали на папір певної довжини і використовували як орнамент на стінах.

«Витинанку вирізаю і домітку прикрашаю».

Влаштується виставка витинанок своєї місцевості або витинанок, виконаних за друкованими зразками.

Вихователь пропонує дітям «прочитати» зміст витинанок, дібрати їм влучну назву, ознайомлює дітей з авторськими назвами витинанок.

Діти визначають матеріал, з якого виконано витинанки.

— Одного разу лежав на столі перед відчиненим вікном Аркушик паперу, грівся собі на ласкавому сонечку. Раптом у вікно залетів вітерець і підхопив Аркушик зі столу. Поніс він його вулицями, потім через ліси, ріки, гори. Аркушик летів і радів, що він бачить стільки нового і незнайомого. Він летів, розглядаючи все навкруги, і співав свою пісеньку. Так він летів довго. Раптом вітерець стих, і Аркушик упав на землю. Це була галявинка, зовсім йому незнайома, він з цікавістю роздивлявся. Раптом по небу почали пересуватися величезні сіро-чорні хмари, вони були такими страшними, що Аркушик злякався: «Ой, що зі мною буде?» Почалася злива, і Аркушик так

змок, що ледве тримався. Він тужив за рідною домівкою, адже на чужині ніде було дітися. Так пройшла ніч. Вранці дощ спинився. Вияснилося, і на небі знову з'явилося яскраве, тепле сонечко. Своїми ласкавими промінчиками воно пригріло Аркушик, висушило його. У Аркушика настрої покращав, але все ж таки він думав: «Невже я так і залишуся тут, нікому не ставши у пригоді?»

На галявину прийшли діти. Від їхніх веселих ігор все співало і бриніло навкруги. Незабаром діти почали збиратися додому. Одній дівчинці Аркушик чимось прийшовся до вподоби. По дорозі вона весь час уважно його розглядала, ніби бачила ті гори, ліси, чудову галявину, на якій гралися діти.

Повернувшись додому, дівчинка показала Аркушик бабусі. «Бабусю, який чудовий Аркушик! Він нібито розмовляє, але я не можу зрозуміти його мови!»

«Зрозуміти тобі допоможуть ножиці», — відповіла онучці бабуся. Вона взяла ножиці і вирізала галявину та веселі дитячі розваги. Дівчинка здивувалась, адже це диво — бабуся не була на галявині, а про все дізналася. «Це Аркушик про все розповів», — пояснила бабуся. Тоді і дівчинка взяла ножиці. І з-під її рук почали з'являтися чарівні ліси, в яких живуть казкові птахи, веселі молодичі, хоробрі козаки.

Дівчинка стала займатися витинанням, а роботи, які виконувала дівчинка, називались витинанками.

Вихователька показує дітям обладнання, демонструє процес створення витинанок: сніжинки, дерево життя, берегині (на вибір виховательки). Процес наклеювання не демонструється, лише пояснюється.

Показ варіантів створення витинанок слід продовжити після заняття у вільний час. Необхідно дітей залучати до наклеювання готових витинанок на основу, а також вчити підбирати колір тла основи для витинанок. Діти повинні впевнитися, що на темному тлі кращий вигляд має світлий візерунок, на світлому — темний.

Під час самостійної художньої діяльності вихователька знайомить дітей з витинанками і віршами Христини Білоус, з витинанками Настусі Безпальчої.

Твір В. Рисцова «Гончарі»

«Що за краса - череп'яний посуд! Він прислужувався людям з давніх-давен. Майстри-гончарі ліпили його на щоденну потребу, але оздоблювали як велику коштовність. Нога розкручувала схожий на дзигу гончарний круг, а руки тим часом формували із старанно розмішаної, як тісто, глини і миски, і кухлі, і горшки, і макітри. Кожен рух у майстра вивіреним, точним, а око пильне і несхибне. Отож і глина слухняна.

Ось гончар поклав на круг невеликий шматок глини, вмочив руки у воду - і вже росте між його чутливих долонь лискучий глиняний стовпчик, що, ніби помахом чарівної палички, перетворюється на тонкостінну посуду. Готовий виріб майстер зрізає з круга тонесенькою дротиною і ставить сушитися. Після цього посуд розписують барвистими квітами й випалюють у спеціальній печі-горні».

Гончарний круг

За сторінками повісті С. Носаня «Пір 'їна з крила жар-птиці».

Задумливо походжає Макар Корнійович між квітами на своєму подвір'ї, глядає на хвіртку. Скоро вже мають підійти його вихованці.

Ось вони, цілим гуртом. Аж серце забилося в старого. Власне дитино?: мить пригадалося, як ходив колись у сусіднє село Райгород до гончарів по науку...

І хоч нині і немає вже особливої потреби у гончарних виробках, бо у мат-сповна різного посуду, Макар Корнійович має намір посвятити своїх учнів; рети виготовлення звичайного горщечка, макітерки, полумиска, без яких ш ходилася жодна господиня.

Посередині кімнати, що править художнику за майстерню, стоїть дерев'яне цільне колесо, схоже на стіл, десь із метр у діаметрі. Нижче - друге. Обидва з'євісью. Біля тієї загадкової споруди - стілець. Зверху - сірий буханець глині:

- Оце, діти, і є гончарний круг. Без нього не обійтись, виготовляючи горщик миску, тарілку або, скажімо, вазу, Макар Корнійович поставив на круг поряд із сірим буханцем глини струнку високу білу вазу із соковитим орнаментом.

- З чого ж її зроблено? - спитала котрась із дівчаток.

- З такої ось глини, що лежить біля вази.

- Ніколи б не повірив, - буркнув Яшко.

Макар Корнійович узяв до рук глиняний вальок, немов зважуючи у долоні: - Глина, любі діти, у руках людини може плакати й сміятись.

Діти тісенько оточили майстра. Стоять довкруги, пильно стежать за кожним рухом. Ось Макар Корнійович, присівши на стілець, поволеньки розкручує легкими поштовхами ноги нижній круг, а на верхній до валька глини приставляє великого пальця. Круг розмірено набирає швидкості, глина під пальцями слухняно розширюється, краї зводяться вгору. Спливає кілька хвилин, круг зупиняється. Дідусь підводить голову, усміхнено дивиться, тримаючи на долонях гарненьку мисочку з рівним денцем і боками.

- От вам і мисочка. А зараз буде щось інше. Під рукою майстра швидко виростає опецькувате горнятко...

- Діти довідалися, що для кожного виробу треба підбирати певний сорт глини. Спершу її добувають із землі. Тоді вона вивітрюється рік-два на поверхні. Далі її замішують на воді, ретельно, ото як тісто для хліба. Видаляють з неї найдрібніші камінчики, смітинки і лише потім кладуть на гончарний круг. Дванадцять годин вигрівается горнятко чи ваза на слабкому вогні у печі, ще дванадцять годин - на сильному, а тоді ще дванадцять годин виробу холонуть у печі.

- Візерунок наносять одразу ж, як виготовили вазу, поки ще сира.

- Треба підібрати різні глини, перепалити для одержання потрібного кольору. Коли орнамент нанесено, всю посудину покривають пісковим розчином у воді. І садять у піч. Через тридцять шість годин будемо мати

Гончарний круг

Т. Коломієць

Старається гончарний круг,
І глина тягнеться до рук,
Стає вона горнятком
- Малятком-товстенятком.
Гончар горня оте зніма
- І глина в руки йде сама,
І знов же - тим порядком
Кружля, щоб стать горнятком.

Горнята-двійнята

А. Качан

- Звідки ви взялися,
Горнятка-двійнятка?
З гончарного круга
Зійшли ми спочатку.
А потім нам пензель
Боки розписав
І жар у печі
Своїм духом обдав.
А хто ж вас, горнятка,
Із глини ліпив?
Дівчатка-близнятка
З сім'ї гончарів.

Дидактичні ігри та вправи

«Хочеш посуд, іграшку купити — Треба майстра похвалити!»

Мета. Учити дітей називати відомих опішнянських майстрів, їх вироби, (О.Ф. Селюченко — іграшки (ляльки), Г.С. Китриш — набір столового посуду, П.П. Біляк, Т.Н. Демченко — куманець, баклага, барильце, Г.О. Кирячок — декоративні жбани (баранці), А.С. Білик-Пошивайло — декоративна скульптура «Весілля на Полтавщині», !.А. Білик — жбани (леви), В. О. Омеляненко — жбани (козлики).

Ігрова дія: вихователь пропонує дітям визначити назви виробів, майстрів, які їх виготовили, діти змагаються у порівнянні, оцінюванні виробів майстрів та отримують листівки. Наступного разу гра ускладнюється: діти

розподіляють поміж собою ролі продавців та покупців, домовляються, за якою умовою товар (*листівки*) буде продано, йдуть за товаром. Від того, якими будуть описи виробів, залежить, чи буде продано товар.

«Привіз здалеку гончар Розповідар

Кмітливим діткам новий товар!».

Мета. Закріпити вміння визначати вироби різних народних промислів, знання про їх відмінності, особливості.

Ігрова дія: вихователь, діючи з іграшкою-гончарем Розповідарем, витягає з воза різні вироби, діти визначають, з якого місця вони доставлені, розбирають їх для того, щоб уважно роздивитись; наступного разу гра ускладнюється: діти отримують вироби (*картки*) за умовні гроші - «слова хороші». Хто визначить, звідки доставлено товар (*з якого гончарського села*), той отримує звання «Справжній гончар» і має право самостійно привозити вироби та продавати їх.

«Вітерець візерунки розкидав.

Хто б до ладу їх поскладав?».

Мета. Закріпити назви нових опішнянських візерунків (*«метелик», «підковки», «перчик»*), вміння бачити різноманітність візерунка *«квітка»*, привчати дітей виконувати завдання із збільшеною кількістю елементів візерунків.

Ігрова дія: діти обирають ведучого — *«вітерця-пустунця»*, який пролітає, розкидає візерунки; діти, які назвали візерунок, беруть його собі; діти, яким дістався візерунок з нотками, виконують українську народну пісню.

«Розбитий глечик погано мати,

Краще у мирі та злагоді проживати!».

Мета. Знайомити дітей з висловом *«Розбили глек»*, виховувати доброзичливість, розуміння необхідності вирішувати всі суперечки миром, розвивати аналітичне мислення.

Ігрова дія: діти викладають глечик із частин; дитина, яка виклала глечик першою, пригадує прислів'я про мир та дружбу, а дитина, яка виклала глечик другою, пригадує мирилки.

«Кутю проганяємо — горщики розбиваємо,

А потім черепки складаємо та прибираємо!».

Мета. Познайомити дітей зі звичаєм *«Проганяння куті»*, який українці здійснювали на Різдвяний день — 21 січня; розвивати аналітичне мислення; нагадати дітям, чому з розбитим посудом треба бути обережними - збирати черепки у рукавичках.

Ігрова дія: діти беруть горщики (*заготовки з паперу*) і імітують їх розбивання об ворота промовляючи:

«Геть, кутя з покутя,

а ти, узвар, йди на базар!»,
 потім постукують паличками в кут і накликають:
 «Тікай, кутя, із покутя,
 А ти, узвар, іди на базар,
 Паляниці, лишайтесь на полиці,
 А Дідух — на теплий дух,
 Щоб покинути кожух!»;

діти одягають рукавички, збирають черепки, викладають їх, перевіряючи, чи всі черепки зібрали, а потім складають у мішечки, імітують їх закопування.

Дидактична гра «Який орнамент на рушничку?»

Мета: уточнити знання дітей про орнаменти, які використовувалися вишивальницями на українських рушничках; розвивати уважність, спостережливість, увагу, зв'язне мовлення; виховувати зацікавленість, повагу до праці людей.

Хід гри. Насамперед педагог ознайомлює дітей з орнаментами та їх символікою. Пропонує підібрати до кожного рушничка орнамент та розповісти про нього (геометричний, рослинний чи зоологічний).

Вихователь. А що вишивають на рушниках? (Калина - дівоча краса, листя дуба – сила. Птах є символ людської душі, він впливає на людську долю. Качки, голуби, жайворонки розміщують у центрі рушника – символ наречених, а пара птахів є символом подружнього життя. Соловей і зозуля – любляють дівочі рушники. Вони сумують коли вишити їх без пари. Але все ще попереду і бо «соловей щебече пару собі кличе», а про зозулю співають: «До Петра зозулі кувати, кувати, до осені дівці гуляти, гуляти».

Солов'я і зозулю вишивають на гільці калини – що символізує продовження роду. Пави розміщуються на весільних рушниках – птах сімейного щастя. Ластівка – добра звістка. На весільному рушнику вишивають квіткові

орнаменти – оберіг шлюбних сил та побажання молодим здоров'я, багатства, народження дітей. Весільний вінок з троянд вишивали на скатертині, як побажання молодим щастя, здоров'я, достатку, добра. Окрім рослинних орнаментів у вишивці були геометричні орнаменти. Їх елементи повторювалися та мали своє значення, та були оберегом для людей. Це веселка, млин, яблуко, зірочка, сокирки, ягідки, берізка, ламане дерево, ромб з вусиками.)

Український рушник використовували у багатьох митях життя людини – чи то під час народження, чи то під час одруження, чи то під час зустрічі гостей, чи то під час проводів у далеку путь. Рушник широко застосовували у хліборобських обрядах. До слова, на святі «Ожнивки», що досі знаменує завершення жнив в українських селах, українці виносили хліб на рушнику, зустрічаючи хліборобів. А після випікання хлібу діжку обов'язково накривали вишиваним рушником, ставлячи її під образами на покуті. Коли син вирушав із дому, мати обов'язково дарувала йому рушник, щоб захистити його від поганої долі.

Доповідь-лекція для вихователів «Витинанка. Історія. Технологічні особливості. Типологія витинанок»

Археологічні дослідження засвідчують ажурні візерунки зі шкіри, хутра, повсті в кочових народів V ст. до н. е. (повстяні килими, різноманітні предмети кінського спорядження, оздоблені ажурними і силуетними шкіряними прикрасами).

Перші паперові прикраси, які можна вважати своєрідними аналогами традиційних витинанок на Україні, виникли у Китаї у зв'язку з винаходом і розповсюдженням там паперу. Письмові джерела Танського і Сунського періодів (VII—XII ст.) розповідають про цей вид народної творчості і його майстрів. Напередодні свята весни жінки наклеювали на вікна своїх будинків графічно чіткі паперові «чуанхуан» (віконні візерунки), які виготовляли заделегідь, узимку. Це були переважно одноколірні зображення божеств, духів, героїв народних легенд, драконів, феніксів, квітів, винограду, метеликів, риб, які витинали ножицями і маленькими ножиками. Крім чисто декоративних функцій такі прикраси служили майстрам трафаретами для нанесення відбитків на дерев'яні вироби і тканини.

У XIII ст. паперові прикраси з'явилися в Персії, а в XV ст. через Туреччину потрапили до Європи. Наприкінці XVI ст. в Німеччині їх використовували для оздоблення обкладинок книг. У XVIII—XIX ст. вони поширилися у Франції, Португалії, Данії, Голландії, Швеції, Швейцарії, Польщі, Словаччині, Литві, Росії, Білорусії та ін.

У країнах Західної Європи ці прикраси були здебільшого сюжетно розповідними, своєю художньо-образною системою уподібнювалися до графіки; складні, багатофігурні, дзеркально-симетричні композиції завжди вміщувалися в одному аркуші паперу.

Ажурні паперові прикраси слов'янських народів мали декоративне спрямування і спиралися на широкий діапазон технічних прийомів

виготовлення, різноманітну рапортну будову та традиційні народні мотиви орнаменту.

Своєрідним прототипом українських витинанок можна вважати невеличкі шматочки білого паперу з ажурно витятими краями, що служили підкладкою і оздобою для канцелярських печаток середини XVI ст.

Воскові й сургучеві печатки, що навішувалися до грамот на шнурках, мали шкіряні або металеві підкладки з декоративними полями, так звані кустодії, які оздоблювали й оберігали печатки від механічного пошкодження. Мабуть, від шкіряних пішли й паперові кустодії. Оскільки краї паперових кустодіїв на кілька сантиметрів виходили за межі печаток, утворюючи поля, їм надавали ножицями різної форми: ромба, квадрата, розетки, зірки, квітки. Для витинання папір складали вдвоє, вчетверо, увосьмеро. Витинали ажурно лише поле, центр залишався недоторканим — для відбитку печатки. Розміри цих паперових полів залежали від величини печатки (у межах від 4 до 14 см).

Авторами кустодіїв були писарі сотенних, полкових і Генеральної канцелярії Запорізького війська, міських магістратів тощо. Інколи в кінці документів трапляються прізвища писарів.

Писарі походили з міщан і заможних селян, можливо тому деякі елементи народного орнаменту («клинці», «кружальця», «хрестики», «косиці») зустрічаються на витятих паперових кустодіях. Водночас селяни бачили такі печатки на документах і це, очевидно, натякало їм на зручний спосіб використати папір як декор житла.

Різниця існувала між їхнім призначенням — народні витинанки оздоблювали стіни сільської хати, були поліхромними і значних розмірів, а канцелярські кустодії були одноколірними і співрозмірно поєднувалися з печатками та документами.

Ще одна різновидність, паперових прикрас — силуети (портретні зображення і фігурні композиції, намальовані тушшю, вирізані з паперу або гравійовані на дереві) виникла в середині XVIII ст. у Франції і звідти швидко

поширилася по всій Європі. Найчастіше силуети вирізали за контуром маленькими ножицями з тонкого чорного глянцевого паперу. Цим займались навіть відомі художники і скульптори — Альбрехт Дюрер, Пауль Рубенс, Бертель Торвальдсен та ін.

Мистецтво силуетів було поширене й на Україні. З літературних джерел відомо, що виготовленням силуетних витинанок захоплювались М. Гоголь, І. Рєпін, Г. Нарбут. Талановиті художники вміли передавати і простір, і розвиток дії.

Народні паперові прикраси послужили прототипом витинанок і не були ні наслідуванням, ні прямим продовженням канцелярських паперових «кустодіїв» і «силуетів» художників. Мотиви візерунків у народному витинанні з паперу склалися під впливом народних видів художньої творчості, насамперед шкіряних прорізних орнаментів, розпису, вишивки, ткацтва, ажурного металу тощо.

Виникнення і розповсюдження народних витинанок пов'язані переважно з появою на селі паперу та з переходом від курної хати до «чистої». Внутрішнє приміщення хат стало світлішим і чистішим, з'явилася світлиця. Зростали естетичні потреби, і хати почали мазати, білити, а згодом — оздоблювати мальованим та паперовим декором. Не менш важлива причина поширення витинанок на селі — вдосконалення виробництва паперу. У середині 19 століття поновилась технологія виготовлення паперу, збільшився випуск продукції. Більшість папірень, які діяли в цей час на українських землях, випускали папір високої якості, різних гатунків, зокрема кольоровий, а головне — значно дешевший, ніж раніше.

Термін «витинанка» вперше з'явився в літературі 1913 р. Але відсутність терміна аж ніяк не може заперечити існування давніх витинанок, побутовали інші назви. Кожний різновид ажурних паперових прикрас у різних регіонах і навіть осередках називали по-своєму: стриганці, зірочки, квіти, хрестики, козаки тощо. На Подніпров'ї та Слобожанщині найуживаніша назва — квіти.

У виникненні й розвитку паперових витинанок певну роль відіграли настінні розписи. На Поділлі паперовий декор співіснував з мальованим, інколи доповнюючи його. В папері втілювалися мотиви орнаменту, способи розташування прикрас на площині, властиві стінним розписам. Дослідники відзначали, що селяни надавали перевагу витинанкам перед розписами, оскільки виготовляти їх легше і швидше, можна міняти окремі елементи композиції, простіше замінити при наступній побілці хати. Витинанки виготовляли навесні, перед святами, коли селяни за звичаєм білили й оздоблювали житло. Подекуди й перед новим роком старі витинанки знімали, а їх місце займали нові. Тому ажурні прикраси «жили» переважно один рік. Траплялося й таке, що відбувши рік у великій світлиці, витинанки мандрували до хатини.

Найдавніші українські витинанки, що дійшли до нашого часу, походять з Прикарпаття і Західного Поділля. Важливу роль в їх збереженні відіграли господарсько-етнографічні виставки, дуже популярні наприкінці ХІХ—на початку ХХ ст. На таких виставках експонувалися різноманітні твори народних майстрів з різьбарства, гончарства, ткацтва, вишивання тощо.

Перша поява народних витинанок на етнографічних виставках у Тернополі (1887 р.), Львові (1894 р.) та Кракові (1902 р.) викликала жвавий відгук у періодичній пресі. Високу мистецьку оцінку виду народного мистецтва дав І. Франко у статті-огляді Крайової виставки у Львові. Він підкреслив майстерність цих витворів, зацікавився технікою виготовлення та географією поширення, закликав українських етнографів і мистецтвознавців звернути увагу на цей вид народних промислів і опублікувати альбом кращих зразків.

Але тогочасне суспільство, переважна більшість представників якого послідовно дотримувалася концепцій класичної естетики, проповідувала вищість професійного мистецтва, заперечували художню цінність витинанок.

Кінець ХІХ—початок ХХ ст. позначені великим піднесенням промислу українських витинанок. Важко було знайти сільське житло Поділля,

Подніпров'я, Слобожанщини без настінних паперових прикрас. Поширення витинанок майже в усіх етнографічних регіонах України засвідчують численні колекції в музеях республіки. Витинанками зацікавилися етнографи, мистецтвознавці та художники, їх збирали, зокрема, в Україні — О. Нижанківський, В. Шухевич, К. Широцький, С. Удзеля та ін.

Витинанки введені до постійної експозиції Національного музею у Львові. Давні ажурні паперові візерунки, які поєднувалися з розписом, прикрашали комини, дійшли до нас із Подніпров'я, відомі у побуті селян Слобожанщини (Харківська і північ Луганської області), Поділля (Вінницька, північна частина Одеської, південна частина Хмельницької і Тернопільської областей), Прикарпатті (Івано-Франківська і південна частина Львівської областей), на Буковині, півдні Чернігівського Полісся.

Таким чином, хатні ажурні прикраси з паперу охоплювали значну етнографічну територію України.

Експонування витинанок на виставках, колекціонування їх та дискусії в пресі привертали до цього способу декорування житла дедалі більшу увагу інтелігенції. Вже наприкінці 19 ст. століття художники-педагоги, оцінивши високі декоративні якості, доступність матеріалу і легкість витинання, почали запроваджувати його вивчення в школах як засіб художнього виховання дітей. Мистецтво витинанок першими ввели у навчальну програму професор А. Роллер, директор художньо-промислової школи у Відні та професор Ф. Чижик, засновник курсу народного мистецтва в Імператорській художньо-промисловій школі в Петербурзі (1903 р.). У 20-х роках 20 століття ажурні візерунки виготовляли не тільки в початкових і середніх школах, а й у різноманітних творчих гуртках для дівчат і жінок. Під впливом міської культури виник особливий вид витинанок — своєрідне наслідування технік виготовлення декоративних тканин з мереживом, вишивкою тощо. На Подніпров'ї це була паперова ажурна лиштва, яку розміщували на поличках, над невеличкими віконцями хат. Згодом виникає похідна модифікація — витяті паперові рушники, рамочки, серветки тощо.

Таким чином, на початку ХХ ст. українські народні витинанки завершили етап свого розвитку у тісному зв'язку з іншими видами народного мистецтва, суспільними та художніми явищами.

У 20—30-х роках на Подніпров'ї і Поділлі у розписах і витинанках застосовувалася характерна композиція декорування стін «під шпалери», проте мистецтво витинанок вже перестало бути масовим захопленням.

Новий етап еволюції настінних паперових прикрас припадає на 50—60-ті роки. Піднесення матеріального й культурного рівня життя селян закономірно вплинуло на естетичні критерії формування житла. Мальований і паперовий декор поступився місцем декоративним тканинам, вишивкам, картинам, естампам тощо.

У 50—60-х роках у руслі локальних традицій продовжували успішно витинати досвідчені майстри Є. Гринюк, Є. Капустинська на Прикарпатті; Г. Скрипка на Поділлі; Н. Білокінь, П. Глущенко на Подніпров'ї та ін.

Одні з них виготовляли витинанки для оздоблення власної або сусідських хат, дітям для розваги, інші робили перші кроки у виставочній діяльності. С. Батюк, П. Глущенко, М. Павлова почали виставляти свої твори на обласних та республіканських виставках.

У 70-х роках не було жодної республіканської виставки народного мистецтва, на якій би не експонувалися витинанки з Вінницької, Дніпропетровської, Тернопільської та інших областей. Багато оригінальних творів з виставок закупили музеї.

У 19 столітті на Україні з'явилися перші паперові фабрики, обладнані машинами. Вони виготовляли папір доброї якості і багатьох гатунків: канцелярський, конвертний, друкарський, афішний, брошурний, обгортковий різного кольору і под. Кожний сорт вирізнявся масою, товщиною, міцністю, ступенем проклейки, вологістю, кольором, білизною, гладкістю тощо. Широка палітра технічних характеристик паперу впливала на спосіб виготовлення, рапорт, композицію і виразні засоби витинанок.

Найпоширенішим матеріалом для витинання був тонкий однотонний глянцева папір, що мав блискучу поверхню, яскраві насичені кольори, добре складався і легко піддавався витинанню та вирізуванню. Інколи для витинання використовували друкарський і канцелярський папір, гладкий, щільний, з м'якими тонами. Великі прикраси (площею до 1 м²) вирізали з білого малювального, друкарського, тонкого цигаркового, пергаментного, з деяких видів обгорткового паперу тощо. В окремих випадках використовували фольгу та папір з особливою фактурою (креповий, велюровий і т. ін.). Для наклеювання витинанок на стіну майстри застосовували звичайне молоко, тому їх легко можна було зняти при наступній побілці. Паперові візерунки прилаштовували на папір або картон за допомогою клею.

У художньому витинанні використовують такі інструменти: ножиці, ніж та різноманітні штампки. Народні майстри надають перевагу прямим великим ножицям (18—24 см) з гострими кінцями. Такий вибір не випадковий, враховуючи безпосередню залежність між розмірами ножиць і зручністю витинати. Великі ножиці з більшим плечем розвороту потребують значно менше зусиль, ніж маленькі.

Поряд з ножицями, особливо для вирізування великих паперових витинанок сітчатого рапорту, користуються ножом (нагадує звичайний шевський ніж), кінець якого заточують під гострим кутом.

Штемпельки, що їх іноді застосовують у роботі, нагадують порожнисті металеві пробійники. З одного боку вони мають голівку, по якій б'ють молоточком, з другого — ріжучий край у формі кружальця, листочка, ромба тощо.

При виготовленні майже всіх видів паперових прикрас чільне місце належить ножицям. Техніка витинання ножицями дає майстрам широкий діапазон виражальних можливостей, при цьому досягаються плавність ліній, виразність силуетів, велика ажурність. Кінчиками ножиць витинають по

краях, а широким розворотом боків роблять великі надрізи, відповідно повертаючи і прокручуючи в руках складений аркуш паперу.

Техніка вирізування ножем. Тонкий папір величиною навіть до 1 м² складали в кільканадцять разів, і врахувавши місця з'єднань, вирізували за контурами гострим ножем зображення або тло.

Вибивання ажурних прорізів у формі кружалець, клинців, листочків тощо здійснюється різноманітними штемпельками. Ця техніка ніколи не формувала самостійний декор, а завжди поєднувалася з розписом та витинанням.

До названих технік слід додати найпростішу і, мабуть, найдавнішу — відщипування. Вона не потребує жодних пристосувань, інструментів і тому доступна всім. Від аркуша паперу, складеного вдвічі, відривають, відщипують пальцями маленькі шматочки паперу, формуючи в такий спосіб певне зображення. Папір використовують не міцний, а такий, що нагадує промокальний.

Таким чином, у художньому витинанні розрізняють такі технічні підвиди: витинанки, виготовлені ножицями, вирізані ножем, штемпелькові, відщипувані та комбіновані з розписом, аплікацією тощо.

Витинанки мають широкі прикладні можливості. Розроблено багато цікавих спроб застосувати оригінальну орнаментику у різних видах декоративного мистецтва. Народний майстер М. Павлова використала витинанки для оздоблення поліграфічної продукції, художниця Л. Безпальча — в організації сценічного простору театральної виставки. Як засіб художньо-педагогічного процесу мистецтво витинанок запроваджене до навчальної програми дитячих художніх шкіл, училищ і вузів декоративного мистецтва.

Ретроспективна виставка «Українські витинанки» 1981 р. у Львові вперше дала змогу широко оглянути, проаналізувати й оцінити твори цього виду народного мистецтва. У залах Музею етнографії та художнього промислу АН України експонувалися понад 800 кращих творів з кількох

музейних і приватних збірок. Експозиція розпочиналася давніми витинанками кінця XIX ст. і закінчувалася творами сучасних народних майстрів, самодіяльних та професійних художників з усієї України.

На початку 80-х років почали працювати над витинанками й успішно беруть участь у виставках Д. Мимрик із Тернопільської області, С. Приймак з Петриківка, Л. Процик зі Львова, М. Ремнецька з Тернополя, Л. Лузгіна із Запоріжжя, Г. Хміль з Києва та ін.

Зусиллями народних майстрів М. П. Павлової, Л. М. Процик, О. В. Салюка, художників Л. О. Мазур і Л. П. Стебловської створений новий жанр витинанки-сувеніра у формі листівок, буклетів, екслібрисів, настінних прикрас і под.

Витинанки як вид декоративно-прикладного мистецтва за функціональними особливостями поділяються на роди й типологічні групи: Настінні прикраси — найбільший рід витинанок, які разом з настінними розписами, паперовими квітами та іншими декоративними компонентами формували традиційну систему декору народного житла наприкінці XIX—на початку XX ст. Витинанки для оздоблення стін бувають таких груп: фігурки, розети, дерева, стрічки і витинанки-шпалери.

Фігурки — група силуетних творів, витятих за контуром, бувають кількох композиційних типів — пташки, вершники, ляльки тощо.

Розети — найхарактерніша типологічна група ажурних витинанок, складається із розет, зірок, ромбиків-квадратів (усі одинарні) та накладних «сонечок». Останній тип утворювався із чотирьох-восьми різноколірних кружалець щораз меншого діаметра, наліплених один на одного. Усі типи витинанок розетової групи можуть мати різний порядок центральної осьової симетрії: четвертий, восьмий або й шістнадцятий.

Дерева — типологічна група витинанок, що символізує природу й охоплює кілька композиційних типів настінних прикрас дзеркальної симетрії: дерево, дерево із пташками, гілка, букет, вазон і под.

До типологічної групи стрічок належать одинарні лиштви (Поділля, Подніпров'я), аплікаційні стрічки (Покуття), одинарні рушники і рамочки (Лемківщина) з однобічною і двобічною композицією орнаменту.

Подільські витинанки-шпалери (типологічна група) складаються із таких типів композиційної структури: центрична, рядова, сітчаста, вільне заповнення.

Фіранки — рід паперових прикрас, виникли на початку ХХ ст., мабуть, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок. Великі розміри фіранок давали широке поле для орнаментування. При виготовленні фіранок майстри використовували комбіновані техніки. Фіранки поділяють на типологічні групи і типи: стрічкові (однобічні, двобічні); великі прямокутні (сітчасті, штапелівки і комбіновані); портъери з аплікаційними та мальованими візерунками тощо; серветки — типологічну групу одинарних витинанок, що виникла у середині ХХ ст. у міському середовищі. За формою розрізняють розетові, квадратні, трикутні та інші серветки.

Іграшки — рід витинанок з яскраво вираженими декоративними і тематичними засадами, були своєрідними ілюстраціями для дітей при розповідях казок, оповідань та ін.

Виставочні витинанки — рід ажурних тематичних творів, пристосованих для експонування на виставках, а також виготовлених для оздоблення поліграфічної продукції — цим самим вони переходять від декоративно-прикладного до образотворчого мистецтва (витиначна графіка). Характерними зразками виставочних витинанок є фігурні та орнаментальні заставки, витинанки-плакати, екслібриси, вітальні листівки тощо.

Таким чином, техніка витинання відкриває широкі можливості для демонстрації різноманітних типологічних структур та їх проникнення до сфери графіки, дизайну.

Сучасний стан витинанки досліджувався мистецтвознавцем Оленою Тихонюк. Твори українських витинанкарів демонструють прекрасне

усвідомлення традиційних технік, бережне ставлення до семантики та композиційних канонів народної творчості.

Роботи Ірини Кузьменко, Оксани Городинської, Марії Гоцуляк, Тетяни Мороховець, Олени Корсовської мають широкий тематичний діапазон – від філософсько-міфологічного світобачення («Плід», «Ті, що несуть сонце» (О.Городинська), «Яблучко» (Т.Мороховець), до ритуально-обрядової тематики («Відгомін Трипілья» (М.Гоцуляк), і пейзажних мотивів в композиціях «Пташиний гомін» (О.Городинська), «Ранок» (О. Корсовська).

Рослинні мотиви (Д. Власійчук), поєднання витинання з аплікацією, колажем, графікою, тонування паперу восковими пастелями бачимо у композиціях Алошкіних, Юрія Кафарського, Ярослави Галькун та Ольги Негоди-Бучковської.

У творах А. Пушкарьова є використання таких художніх засобів витинанки, як ажурність, форма та контрформа, які, окрім декоративного, мають ще й символічне значення.

Тенденцію переходу витинанки в царину образотворення (зокрема графіки) свідчать роботи, репрезентовані Миколою Теліженком. Основні мотиви та стилізація серії «Трипілья» запозичені автором з давньої кераміки. Один з улюблених пластичних прийомів художника — декорування внутрішньої площини основного зображення (птаха, глека) антропоморфними та зооморфними силуетами меншого розміру.

Нині українська витинанка переживає етап трансформації на ґрунті досягнень народної творчості та експериментів. І хоча подібне можна спостерігати у суміжних видах декоративно-прикладного мистецтва, витинанка є найдоступнішою щодо матеріально-технічного забезпечення та відповідно – пристосованою до нових умов.